

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego i instytucje edukacyjne w dziedzinie edukacji rozwojowej w Polsce

„Powiedz mi a zapomnę
pokaż mi a zapamiętam
pozwól mi wziąć udział
a zrozumie...”
Konfucjusz

Raport opracowany na zlecenie Departamentu Współpracy Rozwojowej MSZ

Listopad 2006

Spis treści

Spis treści.....	2
Streszczenie	3
1. Wstęp i uwagi metodologiczne.....	4
2. Definicja edukacji rozwojowej i uwagi wprowadzające	4
3. Formy działań stosowane w edukacji rozwojowej	6
4. Organizacje pozarządowe w edukacji rozwojowej w Polsce.....	7
4.1. Krótka historia i skala aktywności sektora pozarządowego w edukacji rozwojowej.....	7
4.2. Obszary aktywności organizacji pozarządowych w edukacji rozwojowej	9
5. Edukacja rozwojowa w systemie edukacji formalnej.....	10
5.1. Edukacja rozwojowa w aktualnie obowiązującej podstawie programowej	11
5.2. Rola nauczycieli i edukatorów	12
5.3. Przykłady inicjatyw oświatowych skierowanych do uczniów i nauczycieli	14
5.4. Propozycje działań.....	17
6. Edukacja rozwojowa na poziomie szkół wyższych.....	18
7. Wnioski końcowe i propozycje działań.....	21
Literatura	23
Załącznik 1. Lista instytucji wspomnianych w tekście	24
Załącznik 2. Charakterystyka interlokutorów (osób / instytucji)	25
Załącznik 3. Edukacja rozwojowa w podstawie programowej	26
Załącznik 4. Projekty nagrodzone w konkursie Tydzień edukacji globalnej 2005	30
Załącznik 5. Baza danych instytucji edukacyjnych aktywnych w obszarze edukacji rozwojowej	35

Streszczenie

Niniejszy raport został sporządzony na zlecenie Departamentu Współpracy Rozwojowej MSZ w celu nakreślenia obecnego obrazu edukacji rozwojowej w Polsce, dotychczasowych inicjatyw podejmowanych w tej dziedzinie, występujących problemów oraz perspektyw rozwoju. Raport przyjmuje szeroką definicję działań edukacyjnych, wykraczającą poza formalną edukację w systemie oświaty oraz szkolnictwa wyższego. Kolejne części analizy omawiają działania organizacji pozarządowych w tym obszarze, obecność zagadnień edukacji rozwojowej w podstawie programowej na poszczególnych etapach kształcenia, praktykę nauczania edukacji rozwojowej w szkole oraz programy studiów o pokrewnej tematyce. Analizę zamykają ogólne wnioski na temat obecnej sytuacji edukacji rozwojowej w Polsce i wynikające z nich propozycje działań.

Edukacja rozwojowa rozumiana jest jako „proces aktywnego uczenia się, opartego na wartościach: solidarności, równości, partycypacji i współpracy. Prowadzi ona od wiedzy o podstawach międzynarodowego rozwoju i jego priorytetach oraz koncepcji rozwoju społecznego, przez zrozumienie przyczyn i skutków zagadnień globalnych, do osobistego zaangażowania i świadomego działania.

Edukacja rozwojowa sprzyja pełnemu uczestnictwu wszystkich obywateli w zmniejszaniu ubóstwa na świecie i w walce z wykluczeniem. Jej zadaniem jest też wpływanie na to, aby polityka międzynarodowa i polityki w poszczególnych krajach były bardziej sprawiedliwe i w większej mierze oparte na zasadach *równowagi ekonomicznej, społecznej i ekologicznej oraz na prawach człowieka.*”

W ostatnich latach szybko rośnie znaczenie edukacji rozwojowej w Polsce. Dotyczy to zarówno ilości podejmowanych różnorodnych inicjatyw w tej dziedzinie, jak i świadomości instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz, w mniejszym stopniu, instytucji państwowych i gremiów decyzyjnych.

Temat edukacji rozwojowej jest obecny w środowisku polskich organizacji pozarządowych od ponad pięciu lat. Istotną rolę odgrywają tu m.in. organizacje skupione wokół Grupy Zagranica. Edukacja rozwojowa jest zasadniczym polem działania przynajmniej pięciu-sześciu organizacji. Wiele innych instytucji (kilkadziesiąt) traktuje ten obszar jako uzupełnienie innej aktywności, takiej jak pomoc rozwojowa czy edukacja obywatelska. Zainteresowanie sektora pozarządowego tematyką edukacji rozwojowej ma szansę wzrosnąć w najbliższej przyszłości, również ze względu na rosnące zaangażowanie Polski w pomoc rozwojową.

Pewne elementy edukacji rozwojowej można znaleźć w podstawie programowej dla edukacji przedszkolnej i szkolnej. Dotyczy to w szczególności tzw. ścieżek międzyprzedmiotowych. Istotne znaczenie ma jednak przede wszystkim praktyka nauczania. Z tego punktu widzenia niezwykle ważne jest kształcenie i odpowiednie przygotowanie nauczycieli. Tematyka edukacji rozwojowej jest w pewnym stopniu obecna w procesie kształcenia nauczycieli na kierunkach pedagogicznych. Na późniejszym etapie istotną rolę odgrywa Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. W praktyce mechanizmy skłaniające nauczycieli do poświęcania więcej czasu na kwestie edukacji rozwojowej wydają się raczej słabe, natomiast nauczyciele wykazujący inicjatywę w tej dziedzinie mają kłopoty z dostępem do wysokiej jakości materiałów edukacyjnych. Przydatne byłoby przygotowanie dobrych materiałów szkoleniowych dla nauczycieli oraz materiałów do prowadzenia zajęć. Działaniu temu powinno towarzyszyć zachęcenie nauczycieli do poświęcania większej uwagi zagadnieniom globalnym i do korzystania z przygotowanych materiałów, jednak w taki sposób, aby nauczyciele mieli swobodę kształtowania zajęć.

Edukacja rozwojowa obecna jest – choć w ograniczonym zakresie – na niektórych kierunkach studiów. Od około dwóch lat pojawiają się inicjatywy mające na celu włączenie elementów edukacji rozwojowej do istniejących programów nauczania.

1. Wstęp i uwagi metodologiczne

Niniejsze opracowanie powstało na podstawie informacji zebranych w czasie wywiadów z liderami organizacji pozarządowych aktywnych w dziedzinie edukacji, edukacji rozwojowej oraz prowadzących działania poza granicami Polski, nauczycielami, doradcami metodycznymi, studentami i innymi osobami, związanymi z edukacją rozwojową. Część wywiadów (w sumie ponad 20) odbyła się bezpośrednio, część telefonicznie, natomiast część za pośrednictwem korespondencji e-mailowej. W celu zebrania informacji o różnorodnych inicjatywach edukacyjnych (przede wszystkim o lokalnym charakterze) przeprowadzona została ankieta. Ankieta została rozesłana do organizacji pozarządowych aktywnych na polu edukacji rozwojowej oraz umieszczona w portalu polskich organizacji pozarządowych www.ngo.pl. Na ankietę odpowiedziało 19 organizacji. Istotnym źródłem informacji były strony internetowe poszczególnych organizacji i instytucji edukacyjnych. Informacje dostępne w internecie zostały, w miarę możliwości, zweryfikowane i uzupełnione drogą rozmów telefonicznych.

Pierwsza część opracowania przedstawia definicję edukacji rozwojowej i wskazuje na przyczyny rosnącej roli tej dziedziny. Część druga poświęcona jest działaniom sektora pozarządowego. Trzecia część raportu zarysowuje obecność treści rozwojowych w edukacji formalnej od poziomu przedszkola do szkół ponadgimnazjalnych, z uwzględnieniem roli nauczycieli i szkoleń dla tej grupy zawodowej. Kolejna część omawia miejsce edukacji rozwojowej na poziomie szkół wyższych oraz inicjatywy środowisk akademickich w tej dziedzinie. Konkluzje, ogólne wnioski i najważniejsze przekrojowe rekomendacje oraz zalecenia dotyczące konkursów na inicjatywy w zakresie edukacji rozwojowej dla organizacji pozarządowych, znajdują się w ostatnim, piątym rozdziale analizy.

Integralną częścią opracowania są załączniki (załączniki 4 i 5 są dostępne jedynie w elektronicznej wersji opracowania). Pierwszy zawiera listę instytucji wspomnianych w tekście; drugi - charakterystykę interlokutorów i osób oraz instytucji, z którymi zostały przeprowadzone wywiady lub które odpowiedziały na ankietę; trzeci zawiera wybór treści związanych z edukacją rozwojową z podstawy programowej; czwarty przedstawia projekty zrealizowane w szkołach w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej 2005, wyłonione w konkursie dla szkół zorganizowanym przez Towarzystwo Demokratyczne Wschód; piąty jest bazą danych instytucji edukacyjnych, które w różnym stopniu są aktywne w obszarze edukacji rozwojowej. Baza jest podzielona na pięć grup: organizacje pozarządowe, szkoły wyższe, inne instytucje związane z obszarem edukacji, projekty organizacji pozarządowych dofinansowane w konkursie Edukacja Globalna 2005 oraz szkoły podstawowe, które były uczestnikami dwóch projektów Centrum Edukacji Obywatelskiej w 2005 r.

2. Definicja edukacji rozwojowej i uwagi wprowadzające

Spośród licznych definicji edukacji rozwojowej, w niniejszej pracy definicję wypracowaną przez Forum Edukacji Rozwojowej DEEEP, zrzeszające wiele organizacji pozarządowych zajmujących się edukacją rozwojową w Europie¹. Definicja ta została też zatwierdzona przez

¹ Lista instytucji wspomnianych w tekście znajduje się w załączniku na końcu opracowania.

CONCORD – konfederację reprezentującą ponad 1600 organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy rozwojowej i edukacji rozwojowej w Europie.

Zgodnie z tą definicją edukacja rozwojowa to „proces aktywnego uczenia się, opartego na wartościach: solidarności, równości, partycypacji i współpracy. Prowadzi ona od wiedzy o podstawach międzynarodowego rozwoju i jego priorytetach oraz koncepcji rozwoju społecznego, przez rozumienie przyczyn i skutków zagadnień globalnych, do osobistego zaangażowania i świadomego działania.

Edukacja rozwojowa sprzyja pełnemu uczestnictwu wszystkich obywateli w zmniejszaniu ubóstwa na świecie i w walce z wykluczeniem. Jej zadaniem jest też wpływanie na to, aby polityka międzynarodowa i polityki w poszczególnych krajach były bardziej sprawiedliwe i w większej mierze oparte na zasadach równowagi ekonomicznej, społecznej i ekologicznej oraz na prawach człowieka.”²

W myśl definicji proponowanej przez Centrum Północ-Południe Rady Europy edukacja globalna „otwiera oczy i umysły ludzi na rzeczywistość, uświadamia potrzebę stworzenia świata, w którym będzie więcej sprawiedliwości, równości i będą przestrzegane prawa człowieka” i obejmuje „edukację rozwojową, edukację o prawach człowieka, edukację dla społeczności zrównoważonej, edukację dla pokoju i zapobiegania konfliktom, edukację międzykulturową, które stanowią globalny wymiar edukacji obywatelskiej”.³

Edukacja rozwojowa (czy też globalna) może przyjmować kształt i formy w zależności od kontekstu kulturowego i historii kraju, w którym jest realizowana. Różnice w definicjach mogą być więc również wynikiem różnych potrzeb i problemów poszczególnych krajów. W Polsce dotychczas nie było szerokiej debaty nad tym, która definicja najbardziej odpowiada potrzebom edukacyjnym w kraju. Wyraźne są jednak spory o to, jakie inicjatywy włączać do obszaru edukacji rozwojowej, a jakie powinny pozostać poza tym obszarem.

W tym opracowaniu przyjęto dość szeroką definicję edukacji rozwojowej, zaliczając do niej edukację międzykulturową (która w Polsce często dotyczy mniejszości etnicznych wewnątrz kraju) oraz działania mające na celu propagowanie postaw otwartych i tolerancyjnych wobec innych kultur czy innych narodowości (nie tylko pozaeuropejskich).

W ostatnich latach szybko rośnie znaczenie edukacji rozwojowej w Polsce. Dotyczy to zarówno ilości podejmowanych różnorodnych inicjatyw w tej dziedzinie, jak i świadomości na temat roli edukacji rozwojowej wśród instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz, w mniejszym stopniu, instytucji państwowych i gremiów decyzyjnych. Procesy te wynikają m.in. z następujących powodów:

- Polska, jako członek Unii Europejskiej, dostosowuje swoją pomoc rozwojową do standardów europejskich. W praktyce oznacza to, że środki na pomoc rozwojową będą systematycznie rosnąć, tak by w 2010 r. osiągnąć 0,17% dochodu narodowego brutto, a w

² Definicja oryginalna: “Development education is an active learning process, founded on values of solidarity, equality, inclusion and co-operation. It enables people to move from basic awareness of international development priorities and sustainable human development, through understanding of the causes and effects of global issues, to personal involvement and informed action. Development education fosters the full participation of all citizens in world-wide poverty eradication, and the fight against exclusion. It seeks to influence more just and sustainable economic, social, environmental, human rights based national and international policies.”
Zobacz www.deeep.org/english/what_is_de/definitions/index.php.

³ Definicję w wersji oryginalnej znajduje się Centrum Północ-Południe Rady Europy www.coe.int/t/e/north%2Dsouth_centre/programmes/3_global_education/a_Presentation/. Krótkie omówienie różnych definicji edukacji globalnej i rozwojowej można znaleźć na stronie stowarzyszenia Sprawiedliwego Handlu „Trzeci Świat i my” www.sprawiedliwyhandel.pl/multimedia/word/edukacja_globalna_i_rozwojowa.doc

2015 r. – 0,33% PKB.⁴ Istotne jest, aby społeczeństwo rozumiało międzynarodowy kontekst tych działań.

- Polacy w coraz większym stopniu spotykają się z innymi kulturami. Wzrasta ilość zagranicznych podróży Polaków i liczba turystów odwiedzających Polskę. Równocześnie nasilają się globalne współzależności między poszczególnymi krajami. Stopniowo wzrasta zatem powszechna świadomość znacznego zróżnicowania społecznego, kulturalnego czy ekonomicznego współczesnego świata. Staje się więc coraz bardziej istotne, aby społeczeństwo rozumiało globalne współzależności, wykazywało tolerancyjną postawę wobec odmienności innych kultur i potrafiło podejmować działania zapobiegające negatywnym skutkom globalizacji. Wzrost świadomości powoduje także coraz większe zainteresowanie społeczeństwa (zwłaszcza młodego pokolenia) możliwościami zmniejszenia globalnych dysproporcji rozwojowych. Stwarza to swego rodzaju „koniunkturę” na różne formy działań edukacyjnych.

3. Formy działań stosowane w edukacji rozwojowej

Edukacja rozwojowa przybiera różnorodne formy i posługuje się wszystkimi szeroką gamą metod. W obecnej chwili najpopularniejszą formą edukacyjną wśród polskich organizacji pozarządowych są warsztaty dla instruktorów, nauczycieli czy pracowników organizacji pozarządowych poświęcone konkretnym zagadnieniom – np. prawom człowieka, zrównoważonemu rozwojowi, Milenijnym Celom Rozwoju. Często warsztatom towarzyszą projekcje filmów czy spotkania z ludźmi mającymi za sobą doświadczenia w pracy w krajach rozwijających się lub też pochodzącymi z tych krajów. Działania skierowane do nauczycieli również przyjmują formę warsztatów czy seminariów. Czasem pojawiają się konkursy, które zachęcają nauczycieli do przeprowadzenia zajęć na określony temat – np. konkurs dla szkół na hasło promujące Milenijne Cele Rozwoju czy konkurs na ciekawą inicjatywę w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej 2005.

W szkołach edukacja rozwojowa jest obecna podczas omawiania tematów w ramach przedmiotów takich jak: przyroda, a na późniejszym etapie: geografia czy wiedza o społeczeństwie. Przyjmuje także formę jednorazowych akcji wokół haseł takich jak np. dzień ziemi, sprzątanie świata, dzień walki z ubóstwem lub jest realizowana poprzez wieloelementowe projekty składające się z gier edukacyjnych, spotkań z ciekawymi ludźmi, projekcji filmów, zbiórek pieniężnych, konkursów plastycznych itp.

Na poziomie szkół wyższych elementy edukacji rozwojowej pojawiają się – w dość ograniczonym zakresie – na niektórych kierunkach studiów. Od roku akademickiego 2006/2007 Uniwersytet Warszawski otwiera programy studiów poświęcone w całości kwestiom rozwoju międzynarodowego. W środowisku akademickim, które miało tradycje badań w tej dziedzinie w okresie PRL, po czasie mniejszej popularności tematów rozwojowych w latach 90., widoczne jest pewne ożywienie w działalności badawczej. Aktywne jest także środowisko studenckie – organizowane są pokazy i festiwale filmowe, happeningi czy dni kultury różnych krajów. W sumie duża różnorodność form i metod sprawia, że edukacja rozwojowa, jeśli już jest obecna, to zwykle ma na tyle atrakcyjną formę, że podoba się zarówno uczniom, jak i nauczycielom.

⁴ Krótkie omówienie można znaleźć np. w MSZ (2005) oraz Komisja Europejska (2005).

4. Organizacje pozarządowe w edukacji rozwojowej w Polsce.

W tej części opracowania przedstawiony jest zarys historii aktywności sektora pozarządowego w edukacji rozwojowej w Polsce oraz obszary aktywności organizacji pozarządowych w omawianej dziedzinie.

4.1. Krótka historia i skala aktywności sektora pozarządowego w edukacji rozwojowej

Temat edukacji rozwojowej jest obecny w środowisku polskich organizacji pozarządowych od ponad pięciu lat. Inicjatorem działań w tej dziedzinie była Fundacja im Stefana Batorego, która wraz z kilkoma innymi organizacjami prowadzącymi projekty poza granicami kraju stworzyła początkowo nieformalną (2001), a później zarejestrowaną (2004) platformę polskich organizacji pozarządowych działających za granicą – Grupę Zagranica. Działalność Grupy Zagranica obejmuje m.in. edukację rozwojową skierowaną do własnych członków i innych organizacji pozarządowych, dialog z przedstawicielami innych sektorów (w tym z administracją państwową, parlamentarzystami, politykami), a także konsultacje rządowych dokumentów dotyczących pomocy dla krajów w okresie transformacji i krajów rozwijających się. W ramach Grupy Zagranica od 2003 roku działa grupa robocza ds. edukacji rozwojowej. Aktywność członków grupy koncentruje się na wymianie doświadczeń i dyskusjach nad wspólnymi inicjatywami w dziedzinie edukacji rozwojowej. Jednym z nich jest organizacja Tygodnia Edukacji Globalnej (odbywającego się corocznie w listopadzie począwszy od roku 2004). Grupa Zagranica uczestniczy w kilku międzynarodowych projektach, a więc stanowi też forum przepływu informacji z zagranicy do polskich organizacji działających w obszarze pomocy rozwojowej i edukacji rozwojowej. Z punktu widzenia przedmiotu niniejszej analizy istotny jest udział Grupy Zagranica w takich projektach jak:

- Europejski Projekt Wymiany w dziedzinie Edukacji dla Rozwoju (Development Education Exchange in Europe Project - DEEEP)⁵, którego celem jest zwiększenie potencjału organizacji pozarządowych w zakresie edukacji dla rozwoju poprzez wymianę doświadczeń metodycznych, szkolenie, nawiązywanie lepszych kontaktów, szczegółowe opracowanie wspólnej strategii i wspólnych planów.
- CONCORD Europejska Konfederacja NGO ds. Pomocy i Rozwoju (European NGO Confederation for Relief and Development)⁶, w ramach którego działa Forum Edukacji Rozwojowej. Projekt – przy współpracy z czterema dużymi europejskimi organizacjami pozarządowymi – ma realizować trzyletnią strategię służącą wzmocnieniu i rozszerzeniu już istniejącej sieci osób zajmujących się kształceniem dla rozwoju w organizacjach pozarządowych w krajach Unii Europejskiej poprzez stworzenie ram dla współpracy, szkolenia, wymianę doświadczeń i wzajemne uczenie się.
- TRIALOG - projekt wspierający organizacje zajmujące się pomocą rozwojową w nowych państwach członkowskich UE oraz krajach przedakcesyjnych.⁷

Działalność członków Grupy Zagranica w ramach tych projektów umożliwiła wymianę doświadczeń z organizacjami z innych państw członkowskich UE oraz podniesienie kwalifikacji poszczególnych pracowników dzięki oferowanym szkoleniom i wizytom studyjnym. Ułatwia ponadto dostęp do informacji i wiedzy na temat europejskich struktur pomocowych i programów unijnych dla organizacji pozarządowych.

⁵ Szczegółowe informacje na temat projektu są dostępne na stronie www.deeep.org

⁶ www.concordeurope.org

⁷ www.trialog.or.at

Stopniowo działaniami w obszarze edukacji rozwojowej zajmuje się w Polsce coraz więcej organizacji pozarządowych. Ze względu na sposób gromadzenia informacji o aktywności instytucji obywatelskich w Polsce, nie można przedstawić dokładnych danych. Na podstawie informacji dostępnych poprzez istniejące bazy danych można jednak stwierdzić, że tematy związane z edukacją rozwojową są w polu zainteresowania (i być może działania) nawet 700 spośród niemal stu tysięcy organizacji, a rzeczywistą aktywność w tym obszarze wykazuje około kilkadziesiąt z nich.⁸

Pewne wnioski o skali zainteresowania tematami edukacji rozwojowej można wyciągnąć z analizy zgłoszeń do konkursu „Edukacja Globalna”, zorganizowanego przez MSZ oraz Europejskie Centrum na Rzecz Współzależności i Solidarności Światowej (Centrum Północ-Południe) przy Radzie Europy w 2005 r. Na konkurs ten zgłoszono 56 wniosków organizacji z całej Polski (zgłaszających organizacji było mniej – niektóre z nich zgłaszały kilka projektów). W wyniku konkursu wyłoniono 21 projektów na łączną kwotę 223,5 tys. PLN. Średnia dotacja dla organizacji wyniosła nieco ponad 10 tys. PLN.⁹

Dla pięciu-sześciu organizacji aktywnych na polu edukacji rozwojowej temat ten jest zasadniczym polem ich działań. Inne z kolei (zapewne co najmniej kilkadziesiąt) traktują ten obszar jako uzupełnienie swojej podstawowej aktywności, takiej jak pomoc rozwojowa bądź edukacja obywatelska.

Z rozmów z liderami organizacji pozarządowych wynika, że zainteresowanie sektora pozarządowego tematyką edukacji rozwojowej ma szansę wzrosnąć w najbliższej przyszłości. Organizacje pozarządowe w coraz większym stopniu dostrzegają potrzebę edukowania społeczeństwa w obszarze edukacji rozwojowej, tym bardziej, że treści te nie są wyraźnie obecne w procesie edukacji formalnej. Organizacje pozarządowe widzą też dla siebie szansę i duże pole do działania, ponieważ są bardziej elastyczne niż placówki oświatowe. Łatwiej i szybciej mogą reagować na konkretne zapotrzebowanie społeczne.

⁸ Obecnie istnieją dwie podstawowe bazy danych (oparte na dobrowolnej rejestracji podmiotów i ich własnych deklaracjach), które pozwalają na wyszukiwanie organizacji aktywnych w określonych obszarach związanych z edukacją rozwojową.

1. Baza organizacji pozarządowych administrowana przez Stowarzyszenie Klon/Jawor jest zapewne najpełniejszym zbiorem danych o organizacjach pozarządowych w Polsce. Wyszukiwanie organizacji zajmujących się edukacją rozwojową jest w jej obecnym kształcie trudne. W różnych obszarach tematycznych są hasła pozwalające dotrzeć do organizacji działających na rzecz praw człowieka czy zrównoważonego rozwoju, lecz niektóre aspekty edukacji rozwojowej (np. edukacja międzykulturowa) nie figurują w spisie haseł. Dostępne hasła wskazują, że tematy związane z edukacją rozwojową są w polu zainteresowania (i być może działania) wielu organizacji. Wśród niemal 100 tys. podmiotów zarejestrowanych w bazie (w końcu sierpnia 2006 r.) 790 organizacji zadeklarowało aktywność na polu „Szeroko rozumiana edukacja ekologiczna, promocja idei zrównoważonego rozwoju”, a 722 organizacje deklarowały wśród obszarów swojej aktywności „Ochronę praw i wolności człowieka, ochronę mniejszości, troskę o zapewnienie równości szans, promocję wartości demokratycznych”. Oczywiście, nie można wyciągać zbyt daleko idących wniosków na podstawie tych danych – baza nie musi być aktualna, wiele organizacji aktywnych na polu edukacji rozwojowej mogło się w niej nie zarejestrować (lub nie podać odpowiednich pól aktywności), niektóre zarejestrowane organizacje nie prowadzą w rzeczywistości żadnych działań w deklarowanych obszarach.
2. Baza Komunikacyjna Polskich Instytucji Działających w/dla Krajów na Drodze Rozwoju jest administrowana przez Stowarzyszenie Misji Afrykańskich, Centrum Charytatywno - Wolontariackie "SOLIDARNI". Baza ta nie pozwala na zidentyfikowanie organizacji aktywnych w obszarze edukacji rozwojowej. Umożliwia wybór pola działalności „edukacja rozwojowa”, jednak wyszukiwanie wg tego pola wskazuje na tylko dwie organizacje, mimo że cała baza jest bardzo rozbudowana, tzn. zawiera informacje o bardzo wielu organizacjach, które w praktyce nie prowadzą działalności poza granicami kraju.

⁹ Bardziej szczegółowe informacje o projektach znajdują się w załączniku 5.

Ze względu na sposób finansowania działalności organizacji, ich aktywność będzie w nie małej mierze zdeterminowana możliwościami pozyskania źródeł finansowania projektów, przede wszystkim ze środków dostępnych w Polsce. Choć znaczne środki na te cele mogą być pozyskane np. z Komisji Europejskiej (KE), trudno liczyć na znaczące ich wykorzystanie przez polski sektor pozarządowy. Duże i dobrze działające polskie organizacje pozarządowe mają inne priorytety działań, natomiast mniejsze organizacje nie dysponują na ogół odpowiednim kapitałem (ludzkim i materialnym) oraz nie są wystarczająco „profesjonalizowane”, aby mieć znaczące szanse na zdobywanie środków w konkursach organizowanych przez KE.

Mimo problemów w zdobyciu finansowania, niektóre organizacje pozarządowe nie porzucają prób zaangażowania się w edukację rozwojową. Projekty często mają alternatywne scenariusze – wersję pełną i wersję minimum, na wypadek, gdyby nie udało się zdobyć finansowania. Świadczy to o dużej determinacji w realizowaniu projektów w tej dziedzinie. Z drugiej strony sam obszar edukacji rozwojowej dla dużej liczby organizacji cały czas pozostaje odległy. Wiele organizacji nie rozumie, jakie konkretnie zagadnienia obejmuje edukacja rozwojowa. Wskazuje to na potrzebę organizowania szkoleń i warsztatów w tej dziedzinie.

Udział w konkursach podobnych do „Edukacji Globalnej” z 2005 r. będzie cieszyć się rosnącym zainteresowaniem organizacji pozarządowych. Konkursy tego typu będą się bezpośrednio przyczyniać do budowania potencjału edukacji rozwojowej w Polsce. Organizacje pozarządowe są zgodne co do tego, że dużym ułatwieniem byłaby cykliczność konkursów na inicjatywy w tej dziedzinie. Edukacja jest bowiem obszarem, w którym trudno o natychmiastowe rezultaty.

4.2. Obszary aktywności organizacji pozarządowych w edukacji rozwojowej

Zrealizowane w ostatnim czasie inicjatywy w obszarze edukacji rozwojowej można podzielić na kilka kategorii tematycznych. Podział ten nie ma na celu wskazywania konkretnych kierunków, w których powinna rozwijać się edukacja rozwojowa, jest raczej próbą uporządkowania projektów na potrzeby niniejszego opisu.

1. Edukacja międzykulturowa – dotyczy różnic kulturowych (religijnych, obyczajowych, lingwistycznych, itp.) przedstawicieli różnych grup narodowościowych, etnicznych itp. reprezentowanych zarówno na terenie Polski czy w naszym regionie, jak i na terenach bardziej odległych – Krym, Bliski Wschód, Afryka. W tej grupie tematycznej duża część projektów (zwłaszcza małych lokalnych organizacji) dotyczy przenikania się obyczajowości i wzajemnych wpływów kulturowych krajów na wschód od Polski (Białoruś, Ukraina, Rosja), a wymiar globalny jest w nich często w ogóle nieobecny. Na podstawie dużej liczby tego rodzaju projektów można wyciągnąć następujące wnioski:
 - a) na poziomie lokalnym (zwłaszcza na terenach przygranicznych) istnieje potrzeba kształtowania postawy otwartości i tolerancji wobec różnic wynikających z odmienności kulturowej sąsiadów,
 - b) problemy globalne są cały czas zbyt abstrakcyjne, mało ciekawe lub zbyt trudne dla lokalnych organizacji – co wskazuje na potrzebę podjęcia działań ułatwiających organizacjom zainteresowania tą tematyką.
2. Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju i edukacja ekologiczna – w tej grupie znajdują się projekty wieloetapowe, ogólnopolskie, regionalne, jak również małe lokalne inicjatywy. Szerokie spektrum tematów w tym obszarze utrudnia wszelkie uogólnienia, ale uprawnione wydaje się być stwierdzenie, że edukacja ekologiczna jest tym obszarem tematycznym, gdzie stosunkowo częściej dochodzi do współpracy czy partnerstwa

organizacji pozarządowych i przedstawicieli innych sektorów (instytucji edukacyjnych – szkół, przedszkoli, domów kultury, ale także samorządów i biznesu). Charakterystyczna jest też częstsza niż w innych obszarach obecność partnerów zagranicznych.¹⁰ Edukacja ekologiczna wydaje się być obszarem tematycznym o ogromnym potencjale. Element edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, odpowiedzialnej konsumpcji czy edukacji o globalnych współzależnościach społeczno-ekonomiczno-ekologicznych jest często pomijany lub traktowany bardzo pobieżnie, ponieważ działania w projektach koncentrują się na problemach społeczności lokalnych. Nie ujmuje to wartości tych projektów, niemniej uwydatnienie wymiaru globalnego do większości tych działań wpłynęłoby korzystnie na poziom świadomości odbiorców projektów.

3. Edukacja na temat odpowiedzialnej konsumpcji, sprawiedliwego handlu, społecznej odpowiedzialności biznesu – to zagadnienia stosunkowo nowe, podejmowane przez na razie niewiele organizacji (3-4).
4. Edukacja o prawach człowieka i edukacja na rzecz tolerancji to nieodłączne elementy edukacji rozwojowej. W tej kolejnej obszernej grupie część projektów dość wąsko traktuje temat praw człowieka, sprowadzając go np. do praw ucznia czy praw dziecka, co nie pozawala zaliczyć ich do edukacji rozwojowej. W tym obszarze szczególnie ważna wydaje się współpraca organizacji pozarządowych ze szkołami, ponieważ tematy związane z prawami człowieka i zagadnieniami tolerancji są obecne w programach nauczania (szerzej na ten temat w części 5 niniejszego opracowania).

Dotychczasowe działania organizacji pozarządowych w obszarze edukacji globalnej doprowadziły do opracowania wielu materiałów edukacyjnych i scenariuszy zajęć, które mogłyby być pomocne dla nauczycieli, edukatorów i trenerów. Niestety, wiele z tych materiałów jest niskiej jakości, nie spełnia podstawowych standardów, a niektóre mogą wręcz przyczyniać się do utrwalania czy generowania stereotypów. Zasoby edukacyjne nie zostały jak dotąd zgromadzone w jednym miejscu, co utrudnia dostęp do nich i monitorowanie ich wykorzystania. Nie istnieje organizacja, która zajmowałaby się gromadzeniem i monitorowaniem jakości materiałów edukacyjnych czy analizą scenariuszy lekcyjnych. Materiały edukacyjne najczęściej znajdują się tylko na stronach organizacji, które je opracowały, co sprawia, że osoby, które dotychczas nie spotkały się z tą tematyką, mają do nich utrudniony dostęp. W 2004 r. pojawiła się próba zgromadzenia zasobów edukacyjnych na stronie www.tydzienedukacjiglobalnej.pl¹¹. Strona jednak przez dłuższy czas nie była aktualizowana, a zasoby edukacyjne tam zgromadzone są dalece niekompletne.

5. Edukacja rozwojowa w systemie edukacji formalnej

Ta część opracowania pokazuje miejsce edukacji rozwojowej w aktualnie obowiązującej podstawie programowej, omawia rolę nauczycieli i edukatorów oraz przedstawia wybrane inicjatywy skierowane do nauczycieli.

¹⁰ Przykładem mogą tu być projekty realizowane przez Stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju Agro-Group <http://eko.podlasie.pl/agro-group/edukacjaeko.html> czy Fundację Partnerstwo dla Środowiska www.epce.org.pl.

¹¹ Strona powstała w 2005 i jest administrowana przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

5.1. Edukacja rozwojowa w aktualnie obowiązującej podstawie programowej

W obecnym kształcie „Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół”¹² nie mówi wprost o zagadnieniu edukacji rozwojowej. Niemniej już na poziomie nauczania zintegrowanego (klasy I-III) pojawiają się treści, które pozwalają nauczycielom na omówienie grup zagadnień zaliczanych do obszaru edukacji rozwojowej. W treści podstawy programowej możemy znaleźć takie hasła jak: „obserwowanie zjawisk i procesów przyrodniczych dostępnych doświadczeniu dziecka”, „podobieństwa i różnice między ludźmi”, „rozumienie a tolerancja”, „żywność i żywienie”, „uczenie właściwych zachowań w stosunku do zwierząt i otaczającej przyrody”. W podstawach programowych poszczególnych przedmiotów w wyższych klasach tematy związane z edukacją rozwojową pojawiają się w niewielkim stopniu. Treści te jednak zostają (czy raczej mogą zostać) uzupełnione o tzw. międzyprzedmiotowe ścieżki edukacyjne. Kilka z nich niewątpliwie zawiera elementy edukacji rozwojowej.

Międzyprzedmiotowe ścieżki edukacyjne powinny być realizowane przy współpracy nauczycieli różnych przedmiotów (jednym z celów zapisania ścieżek w podstawie programowej jest zachęcanie do takiej współpracy). Powinny one pomóc młodzieży samodzielnie zdobywać i wykorzystywać wiedzę przy zastosowaniu różnych źródeł informacji (opanowanie takich umiejętności sprawia uczniom istotne trudności). Obecnie podstawa programowa na poziomie klas IV-VI wymienia następujące ścieżki międzyprzedmiotowe:

1. edukacja czytelnicza i medialna,
2. edukacja ekologiczna,
3. edukacja prozdrowotna,
4. wiedza o społeczeństwie, składająca się z trzech odrębnych modułów:
 - a) wychowanie do życia w rodzinie,
 - b) wychowanie patriotyczne i obywatelskie
 - c) edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie.

W gimnazjum, obok poszczególnych przedmiotów, wprowadza się kolejne ścieżki edukacyjne (które jednak prawie nie zawierają treści związanych z edukacją rozwojową):

1. edukacja europejska
2. edukacja filozoficzna
3. kultura polska na tle cywilizacji śródziemnomorskiej
4. obrona cywilna.

Bliższa analiza treści programowych poszczególnych ścieżek oraz przegląd odpowiadających im celów edukacyjnych pozwala sądzić, że edukacja rozwojowa w pewnym wymiarze powinna być realizowana w szkołach na wszystkich etapach edukacyjnych w ramach już istniejących ścieżek (przede wszystkim edukacja ekologiczna, ale także edukacja

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. (Dz. U. z dnia 9 maja 2002 r.) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z dnia 11 grudnia 2003 r.)

prozdrowotna, edukacja europejska).¹³ Zadaniem dyrektora szkoły jest zapewnienie uwzględnienia problematyki ścieżek edukacyjnych w szkolnym zestawie programów nauczania. Realizację ścieżek edukacyjnych powinni zapewniać nauczyciele wszystkich przedmiotów poprzez włączenie do własnego programu treści danej ścieżki. Częściowej realizacji treści ścieżek edukacyjnych można też dokonać w czasie odrębnych, modułowych, kilkugodzinnych zajęć.

5.2. Rola nauczycieli i edukatorów

Włączanie elementów edukacji rozwojowej do podstawy programowej (np. w poszczególnych ścieżkach międzyprzedmiotowych) może pomagać i motywować nauczycieli do zajęcia się odpowiednimi tematami. Znacznie większe znaczenie ma jednak praktyka nauczania w szkołach. W oparciu m.in. o rozmowy z nauczycielami i osobami mającymi styczność z praktyką nauczania szkolnego można pokusić się o sformułowanie pewnych ogólnych wniosków.

Jakość pracy nauczycieli ma zasadnicze znaczenie dla przekazu edukacyjnego i tego, co dzieciom „pozostaje w głowach”.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że zapisy o ścieżkach edukacyjnych są w dużej mierze martwą literą. To, czy dana ścieżka zostanie w jakimś stopniu zrealizowana, nie bardzo poddaje się kontroli. Zdarza się, niestety, że treści, które powinny być omówione w ramach „ścieżki” są traktowane jako mniej ważne w porównaniu z programem poszczególnych przedmiotów, który musiał zostać zrealizowany podczas roku szkolnego. Z drugiej strony często aktywni nauczyciele sami inicjują tematy wykraczające poza obowiązującą podstawę programową danego przedmiotu, nie nazywając tego realizacją konkretnej ścieżki przedmiotowej.

Analiza doświadczeń w związku ze ścieżkami edukacyjnymi przeprowadzona przez grupę ekspertów sprawiła, że w projekcie reformy podstawy programowej przygotowanej przez Instytut Spraw Publicznych¹⁵ planuje się odejście od tej formy przekazywania wiedzy. Z tego względu nie wydaje się celowe forsowanie utworzenia ścieżki edukacyjnej pod nazwą np. edukacja rozwojowa.

Z drugiej jednak strony stworzenie mechanizmów zachęcających nauczycieli do zainteresowania się tematami edukacji rozwojowej i zebranie w jednym miejscu tematów i materiałów pomocnych w pracy nauczycieli mogłoby być korzystne. Zatem utworzenie odpowiedniej ścieżki lub innego mechanizmu o zbliżonym charakterze (nauczanie kwestii dotyczących rozwoju globalnego musi mieć charakter interdyscyplinarny, więc współpraca między nauczycielami jest niezbędna), byłoby przedsięwzięciem celowym. „Instytucjonalizacja” nauczania o rozwoju międzynarodowym byłaby wskazana szczególnie

¹³ Dziennik Ustaw, 9/05/ 2002. Wybór przykładowych treści programowych i odpowiadających im celów edukacyjnych, które mieszczą się w obszarze edukacji rozwojowej na podstawie obowiązującej podstawy programowej z podziałem na poszczególne poziomy kształcenia znajduje się w załączniku nr 3.

¹⁵ Pomocne mogą być doświadczenia związane z pakietem edukacyjnym „Europa na co dzień”, który powstał w wyniku pracy grupy ekspertów działających na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu w ramach zadania „Opracowanie projektu nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego”, Instytut Spraw Publicznych 2005. Szczegółowe informacje na stronie www.isp.org.pl/podstawa

dlatego, że treści te są nowe dla wielu nauczycieli, brakuje dobrych materiałów szkoleniowych, a praktyki dotychczasowych działań edukacyjnych podejmowanych przy udziale szkół (często z zaangażowaniem organizacji pozarządowych) niekiedy odbiegają od standardów, jakie edukacja rozwojowa powinna reprezentować.

Dylemat jest zatem następujący: z jednej strony ujednolicanie materiałów szkoleniowych dla nauczycieli i bardziej precyzyjne określenie zakresu edukacji rozwojowej w podstawie programowej (w ramach „ścieżek edukacyjnych” bądź innego mechanizmu) mogłoby pomóc w podniesieniu jakości kształcenia na ten temat i uniknąć sytuacji, gdy przekazywane treści mogą kształtować wśród młodych ludzi fałszywy obraz czy niewłaściwe postawy wobec problemów rozwoju międzynarodowego. Z drugiej strony nadmierne „kodyfikowanie” treści edukacji rozwojowej może stanowić element demotywujący i utrudniający pracę najlepszych nauczycieli. Dobrym rozwiązaniem byłoby przygotowanie wysokiej jakości materiałów szkoleniowych dla nauczycieli i materiałów do prowadzenia zajęć oraz zachęcenie nauczycieli do poświęcania większej uwagi zagadnieniom globalnym, a w szczególności do korzystania z gotowych materiałów. Należałoby przy tym zapewnić nauczycielom pewną swobodę kształtowania zajęć.¹⁶

Jak słusznie zauważają autorzy projektu nowej podstawy programowej:¹⁷ „Trzeba pamiętać, że podstawa programowa nakazuje, ale nie zakazuje. Nikt nie zabrania nauczycielowi rozszerzać zakresu treści. Jeśli z czasem stanie się to praktyką powszechną, można będzie tę treść włączyć do podstawy programowej przy kolejnej nowelizacji. Taka strategia podnoszenia poziomu kształcenia z pewnością jest lepsza niż dekretywanie ambitnych celów ze świadomością, że pozostaną na papierze.”¹⁸

Pozostaje zatem pytanie, jakie strategie kształcenia nauczycieli i przygotowywania ich do dobrego uczenia o kwestiach związanych z rozwojem globalnym mają największe szanse powodzenia. Z tej perspektywy istotna jest rola Wydziałów Pedagogicznych odpowiedzialnych za kształcenie nauczycieli, Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli oraz innych instytucji i organizacji pozarządowych mających wystarczający potencjał, aby skutecznie dotrzeć do nauczycieli.

W standardach nauczania dla studiów magisterskich na kierunku „pedagogika” można znaleźć zapisy, które w teorii pozwalają na uwrażliwienie przyszłych nauczycieli na różne aspekty w obszarze edukacji rozwojowej. Są to przede wszystkim treści edukacyjne dotyczące przedmiotów podstawowych: „psychologia społeczna”, „socjologia edukacji” oraz przedmiotów kierunkowych: „edukacja zdrowotna” czy „edukacja ekologiczna”.¹⁹ Wydaje się, że wprowadzenie przedmiotów kierunkowych „edukacja rozwojowa” czy „edukacja dla zrównoważonego rozwoju” w niektórych szkołach wyższych mogłoby poprawić świadomość przyszłych nauczycieli na tematy istotne dla edukacji rozwojowej. W praktyce kształcenia nauczycieli w obecnej chwili najczęściej obecne są zagadnienia ekologii i edukacji międzykulturowej. Zagadnienia związane z metodyką edukacji międzykulturowej są

¹⁶ Pakiet edukacyjny „Europa na co dzień” został przygotowany przez CODN (1997) we współpracy z organizacjami pozarządowymi w związku z potrzebą opracowania materiałów do edukacji europejskiej. Zawiera: książkę nauczyciela, podręcznik ucznia, kasetę wideo (11 odcinków filmów dobranych do odpowiednich jednostek lekcyjnych) oraz program komputerowy (gry dydaktyczne, schematy, mapy). Dzięki pomocy finansowej UE pakiet dotarł do prawie wszystkich szkół w Polsce i cieszył się dobrą opinią nauczycieli.

¹⁷ ISP, 2005

¹⁸ Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego. Projekt.

www.isp.org.pl/podstawa/podstawa_files/podstawa_programowa_051003B.pdf

¹⁹ Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, 2003. Pełny tekst na stronie http://www.menis.gov.pl/prawo/rozp_244/zal_244_4.php

przedmiotem badań kilku wydziałów pedagogicznych usytuowanych w przygranicznych regionach Polski. Sporadycznie jednak przedmiotem zainteresowania bywają kultury czy zagadnienia pozaeuropejskie.

Główną instytucją odpowiedzialną za wspieranie rozwoju zawodowego nauczycieli jest Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN). Na CODN spada odpowiedzialność za przygotowanie nauczycieli do pracy w nowej dziedzinie, jaką jest edukacja rozwojowa. Instytucja ta w ostatnich latach podjęła szereg cennych inicjatyw w tej dziedzinie. Jej starania są w coraz większym stopniu uzupełniane przez organizacje pozarządowe, często we współpracy z CODN. Rosnąca rola innych instytucji, w szczególności organizacji pozarządowych, docierających bezpośrednio do nauczycieli (a nie tylko do metodyków i doradców metodycznych), wydaje się być dobrym sposobem na poprawę jakości kształcenia w tej interdyscyplinarnej dziedzinie.

5.3. Przykłady inicjatyw oświatowych skierowanych do uczniów i nauczycieli

Poniżej omówione są główne projekty, w które zaangażowany był lub jest CODN w ostatnich latach i które miały na celu podniesienie kwalifikacji nauczycieli w różnych obszarach składających się na edukację rozwojową. W projektach tych wypracowano też materiały edukacyjne będące uzupełnieniem szkoleń i mogące stanowić inspirację dla nauczycieli nieobjętych bezpośrednio projektami.

- Współpraca z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża (ICRC) i Polskim Czerwonym Krzyżem (PCK) – program edukacyjny „Odkrywamy prawo humanitarne” skierowany do młodzieży ponadgimnazjalnej (program jest obecnie wdrażany w ponad 60 krajach). Ma na celu zapoznanie młodzieży z podstawowymi zasadami i przepisami międzynarodowego prawa humanitarnego. Program zapewnia nauczycielowi znaczną swobodę jego realizacji. CODN realizuje ten projekt we współpracy z ICRC i Polskim Czerwonym Krzyżem (PCK). Działania mają charakter ogólnopolski. Dotychczas CODN dotarł z programem do wszystkich regionalnych Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli w Polsce, szkoląc nauczycieli, doradców metodycznych, wizytatorów, koordynatorów regionalnych ośrodków PCK.
- "Kompas – nauczanie o prawach człowieka w pracy z młodzieżą" - publikacja dotycząca edukacji o prawach człowieka w pracy z młodzieżą. Podręcznik powstał w ramach programu młodzieżowego Rady Europy. W języku polskim został wydany przez CODN, we współpracy ze Stowarzyszeniem SZANSA z Głogowa. Publikacja dostarcza inspiracji i przygotowuje do pracy z dziećmi i młodzieżą w obszarze praw człowieka, tolerancji i edukacji międzykulturowej. Wskazuje różne kierunki działań zainteresowanym prawami człowieka, demokracją i obywatelstwem. Promuje kształtowanie umiejętności i postaw bliskich filozofii praw człowieka. Struktura poradnika została opracowana w oparciu o 16 zagadnień: ogólne prawa człowieka, dzieci, obywatelstwo, demokracja, dyskryminacja i ksenofobia, edukacja, środowisko naturalne, równość płci, globalizacja, zdrowie, bezpieczeństwo ludzkie, media, pokój i przemoc, ubóstwo, prawa socjalne, sport.²⁰

²⁰ Dystrybucja polskiej wersji „Kompasu” została wstrzymana w czerwcu 2006 r. decyzją Ministra Edukacji Narodowej. Bezpośrednią przyczyną tej decyzji, jak wynika z uzasadnienia, był jeden z 49 scenariuszy lekcji, którego przedmiotem jest przeciwdziałanie dyskryminacji ludzi ze względu na ich orientację seksualną. Książka nie jest szkolnym podręcznikiem, a jedynie materiałem mającym służyć osobom pracującym z młodymi ludźmi, w tym również nauczycielom.

- Współpraca z Amnesty International (AI) – program "Prawa człowieka - edukacja - działanie" pozwolił przeszkolić grupę edukatorów Amnesty International. Obecnie zespół edukacyjny Amnesty International to grupa 60 wolontariuszek i wolontariuszy w 8 województwach Polski, prowadzących zajęcia i warsztaty na temat praw człowieka w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz innych instytucjach oświatowych. Zwykle są to studenci, którzy mogą być zapraszani na lekcje wychowawcze.
- Współpraca z Komisją Episkopatu Polski ds. Misji - ogólnopolski konkurs „Mój szkolny kolega z Afryki” – pierwsza edycja konkursu odbyła się w 2001 roku z inicjatywy CODN. Obecnie konkurs realizowany jest przez Komisję Episkopatu Polski ds. Misji i jest skierowany do wszystkich szkół podstawowych i gimnazjalnych w Polsce. Do piątej edycji konkursu (finał miał miejsce w czerwcu 2006 roku) zgłosiło się 1405 szkół, w tym 902 szkoły podstawowe i 503 gimnazja. Celem konkursu jest ukształtowanie wrażliwości polskich dzieci i młodzieży na los ich rówieśników w krajach misyjnych. W 2006 roku organizatorzy szczególną uwagę zwracają na problem głodu i niedożywienia dzieci. Konkurs ma pomóc w zrozumieniu ludzi, wśród których żyją i pracują polscy misjonarze, przybliżyć kulturę i tradycję krajów misyjnych, a przede wszystkim ukazuje dzieciom wartości tolerancji, szacunku dla drugiego człowieka, bez względu na to, gdzie mieszka i jaki posiada kolor skóry. Konkurs cieszy się rosnącym zainteresowaniem szkół. Kolejna edycja konkursu odbędzie się pod nazwą „Mój szkolny kolega z misji”, co oznacza poszerzenie obszaru geograficznego tematycznego objętego konkursem o kraje misyjne w Ameryce Południowej.
- Edukacja humanitarna we współpracy z Polską Akcją Humanitarną (PAH) – szkolenia dla przedstawicieli regionalnych ośrodków doskonalenia nauczycieli. PAH prowadzi ponadto własne projekty edukacyjne angażujące do współpracy uczniów i nauczycieli. Są to m.in.
 - projekt pilotażowy „Szkoła humanitarna” – Uczniowie otrzymują do wyboru szereg zadań, dzięki którym przyswajają sobie kluczowe pojęcia z zakresu praw człowieka oraz roli, jaką odgrywają one w życiu jednostek i społeczeństw. W realizacji tych zadań pomagają dostarczane przez PAH materiały edukacyjne dla nauczycieli, uczniów i rodziców. Uczniowie, przy pomocy nauczycieli, są zobowiązani do zrealizowania określonej liczby zadań, za które przyznawane są punkty. Szkoły, które zdobędą wymaganą liczbę punktów otrzymują tytuł Szkoły Humanitarnej (10 szkół na wiosnę 2005 r.).
 - Mazowiecki Pomost dla Rozwoju - inicjatywa wolontariacka, zakładająca realizację szeregu inicjatyw edukacyjnych dotyczących edukacji globalnej, współzależności między krajami Południa a Europą, ich wzajemnych relacji oraz polityki rozwojowej Unii Europejskiej. Projekt jest adresowany do wolontariuszy, uczniów szkół oraz nauczycieli zamieszkałych w województwie mazowieckim.
- Współpraca z Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR)
 - Programy: „Rozumieć innych” oraz „Inni to także my” - szkolenia dla około 200 nauczycieli obejmujące nie tylko wiedzę o prawach człowieka i kwestiach uchodźczych, ale także zagadnienia związane z tolerancją, współczuciem, przełamywaniem stereotypów i przejawów ksenofobii.
 - „Zrozumieć innych - czyli, jak uczyć o uchodźcach” – projekt mający na celu m.in. przygotowanie uczniów, nauczycieli i rodziców na pojawienie się w szkole dziecka-uchodźcy – cykl szkoleń dla nauczycieli i doradców metodycznych (razem 65 osób) zakończony opracowaniem materiałów edukacyjnych.

Publikacja podręcznika „Zrozumieć innych - czyli, jak uczyć o uchodźcach” (2001) stanowi końcowy produkt obu projektów. Książka adresowana jest do nauczycieli gimnazjum, którzy zdecydują się wprowadzić do swoich zajęć tematy związane z uchodźcami i - szerzej - nauczaniem tolerancji oraz szacunku wobec „innego” czy obcego. Podręcznik dostarcza podstawowych informacji o narastających problemach uchodźstwa we współczesnym świecie i pomaga nauczycielom w wyborze najbardziej odpowiednich metod nauczania. Autorzy pokazują, jak wpleść zagadnienia uchodźcze w szkolny program wychowawczy. Pomocne mogą być zaproponowane scenariusze lekcji, które pokazują, jak można uczyć o uchodźcach na lekcjach języka polskiego, języków obcych, historii, geografii, religii, wiedzy o społeczeństwie i na godzinie wychowawczej.

Działania CODN w ostatnim czasie wydają się być różnorodne i wszechstronne. Ich silną stroną jest też ogólnopolski zasięg oraz rzetelność w przygotowywaniu materiałów edukacyjnych. Można byłoby zatem sądzić, że nauczyciel zainteresowany tematami z dziedziny edukacji rozwojowej powinien nie mieć kłopotów ze znalezieniem materiałów edukacyjnych czy kursów doszkalających w tej dziedzinie. Jednak z pobieżnego przeglądu stron internetowych powiatowych i gminnych ośrodków doradztwa i doskonalenia nauczycieli wyłania się nieco inny obraz.²¹ Na żadnej ze stron internetowych nie pojawia się hasło „edukacja rozwojowa” ani „edukacja globalna” (nie ma też tematów pokrewnych). Tylko w jednym przypadku – Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Zachodniopomorskiego Centrum Edukacyjnego²² (w sekcji poświęconej edukacji europejskiej) - pojawiają się informacje na temat edukacji o prawach człowieka. Podobnie sytuacja przedstawia się w odniesieniu do doradców metodycznych. Ośrodki doradztwa i doskonalenia nauczycieli nie dysponują doradcami metodycznymi w zakresie edukacji rozwojowej. Zagadnienia składające się na edukację rozwojową nie są również tematami konkursów organizowanych przez ośrodki doradztwa i doskonalenia nauczycieli.²³

Podobny obraz potwierdzają przeprowadzone z poszczególnymi ośrodkami rozmowy telefoniczne. Hasło „edukacja rozwojowa i globalna” nie leży, póki co, w kręgu zainteresowań poszczególnych ośrodków. Doradcy metodyczni sporadycznie biorą udział w szkoleniach organizowanych przez CODN czy inne organizacje. Często przyczyną jest zbyt duża odległość do miasta, w którym odbywa się szkolenie. Innym problemem jest przeciążenie poszczególnych doradców metodycznych. Każdy z nich zajmuje się kilkoma przedmiotami i nawet jeśli dzięki CODN czy innej organizacji zdobył potrzebne kwalifikacje w dziedzinie praw człowieka czy edukacji międzykulturowej, to często ta tematyka schodzi na dalszy plan wobec natłoku obowiązków związanych z innymi przedmiotami. Jednocześnie na pytanie, czy pracownicy ośrodków doskonalenia nauczycieli byłiby zainteresowani udziałem w szkoleniach na temat edukacji rozwojowej, większość zapytanych odpowiadała pozytywnie, przy czym kilka osób podkreśliło, że istotne jest miejsce szkolenia. Ich zdaniem dyrektor ośrodka kieruje doradców na szkolenia tylko, jeśli nie odbywają się zbyt daleko.

Z drugiej strony wiadomo, że w szkołach pracuje wielu aktywnych nauczycieli, chętnych do podejmowania nowych wyzwań i angażowania się w projekty w obszarze edukacji rozwojowej. Potwierdza to liczba szkół, które wzięły udział w kolejnych edycjach konkursu „Mój szkolny kolega z Afryki” czy w konkursie na ciekawą inicjatywę w dziedzinie edukacji globalnej organizowanym przez Towarzystwo Demokratyczne Wschód w 2005 roku (ponad

²¹ Pełny wykaz placówek znajduje się na stronie www.codn.edu.pl/placowki/index.asp?plik=powiatowe_alfabet

²² <http://odn.zce.szczecin.pl/usowicz/index.html>

²³ Konkursy, skierowane przede wszystkim do nauczycieli i obejmujące bardzo różnorodne tematy, są jednym z elementów działań ośrodków doskonalenia nauczycieli.

100 szkół - szczegółowy wykaz inicjatyw nagrodzonych w tym konkursie znajduje się w załączniku nr 4), a także w projektach Centrum Edukacji Obywatelskiej (w sumie w 2 projektach CEO w 2005 roku wzięło udział 270 szkół)²⁴.

Pojawiają się też pojedyncze ciekawe inicjatywy na poziomie przedszkolnym. Są to zwykle inicjatywy organizowane z okazji „Dnia Ziemi” mające na celu uwrażliwienie dzieci na problemy ekologiczne świata lub działania zmierzające do przybliżenia innych kultur. Bardzo ciekawą inicjatywą jest projekt „Język oknem na świat”, adresowany do anglojęzycznych przedszkoli w Warszawie. Projekt ma na celu zapoznanie dzieci z elementami kultury afrykańskiej np. gra na bębnach, afrykańskie potrawy. Zajęcia prowadzone są przez wolontariuszy organizacji pozarządowej Simba Friends i odbywają się po angielsku. Inną bardzo cenną inicjatywą jest projekt realizowany przez Fundację Edukacji Międzykulturowej „Ameryka Łacińska dla najmłodszych”, skierowany w szczególności do małych szkół wiejskich. Generalnie jednak brakuje informacji pozwalającej ocenić skalę występowania edukacji rozwojowej w praktyce nauczania w polskim systemie oświaty.

Coraz więcej nauczycieli dostrzega potrzebę realizowania lekcji z zakresu edukacji rozwojowej i jest zainteresowana zdobyciem informacji i umiejętności w tej dziedzinie, jednak jest ich nadal zdecydowanie zbyt mało. Często ci aktywni nauczyciele napotykają na opór dyrektorów placówek edukacyjnych, którzy nie dostrzegają potrzeby edukowania młodzieży w tym kierunku. Być może stworzenie szans rozwoju zawodowego nauczycieli zainteresowanych edukacją rozwojową, zapewnienie im szkoleń i wyposażenie ich (a tym samym ich szkół) w dobre materiały stanowiłoby przekonujące argumenty dla dyrektorów. Z drugiej strony nadal bardzo wielu nauczycieli ma problemy z własnym rozumieniem zagadnień wielokulturowości czy zrównoważonego rozwoju.

5.4. Propozycje działań

Działania zmierzające do zwiększenia roli i poprawy jakości edukacji rozwojowej powinny mieć na względzie wizję edukacji rozwojowej w systemie oświaty spełniającą m.in. następujące założenia:

- edukacja rozwojowa będzie prowadzona na odpowiednim poziomie, aby uniknąć ryzyka przekazywania takich, które mogą pogłębiać uprzedzenia i stereotypy kulturowe – klasycznym przykładem jest, głęboko zakorzeniony w świadomości Polaków, wierszyk Juliana Tuwima „Bambo” czy powieść „W pustyni i w puszczy”. Niestety wiele scenariuszy zajęć nadal odwołuje się do tych pozycji;
- edukacja rozwojowa będzie bardziej nauką sposobu myślenia i rozmowy o trudnych i wielowymiarowych problemach globalnych, a nie przekazywaniem suchej wiedzy o faktach (znajomość stolic krajów afrykańskich i dat uzyskania przez nie niepodległości nie jest zbyt istotna, natomiast istotna jest umiejętność zastanowienia się nad różnorodnymi przyczynami ich wolnego rozwoju od lat 60. XX wieku);
- edukacja rozwojowa w systemie edukacji formalnej powinna być wyraźnie oddzielona od działań promocyjnych czy zbiórek pieniędzy na konkretne programy pomocy rozwojowej (szczególnie programy prowadzone przez konkretne instytucje) – zdarza się niestety, że duże i uznane organizacje traktują opracowane przez siebie materiały edukacyjne jako

²⁴ Konkurs na hasło promujące Milenijne Cele Rozwoju oraz akcja „Biała bransoletka” – uczniowie własnoręcznie wykonują białe bransoletki i mają za zadanie opowiedzieć rodzinie i znajomym, że symbolizuje ona walkę z ubóstwem na świecie.

instrument promocji organizacji, a czasem nawet zbieraniem funduszy na rzecz konkretnej akcji;

- edukacja rozwojowa powinna natomiast, w miarę możliwości, łączyć się z działaniami artystycznymi (np. koncert muzyki afrykańskiej, pokaz filmu), ekologicznymi (np. sprzątanie ziemi), społecznymi (spotkanie z uchodźcami), itp., co pomogłoby uatrakcyjnić przekazywane treści oraz unaocznic praktyczny, „ludzki” wymiar poruszanych zagadnień.

Na pewno istotna jest strona „popytowa”, tzn. powszechna świadomość istotności tych zagadnień, także wśród rodziców. Z tego względu bardzo istotną rolę mogą odegrać środki społecznego przekazu – stacje telewizyjne, radiowe, prasa. Przykłady osób czy ciekawych inicjatyw w tej dziedzinie mogą być atrakcyjne medialnie. Inne przykłady tego typu inicjatyw to mobilne wystawy multimedialne. Należy jednak podkreślić, że kampanie i działania promocyjne powinny być uzupełnieniem rzetelnie prowadzonych działań edukacyjnych, a nie je zastępować. Chodzi bowiem nie tylko o wzbudzenie poczucia solidarności np. z ludźmi żyjącymi w ubóstwie, ale o zrozumienie przyczyn tej sytuacji i umiejętność podjęcia działań, które przeciwdziałają takim zjawiskom.

Równolegle konieczne jest zapewnienie odpowiednich szkoleń dla nauczycieli i trenerów z całej Polski oraz udostępnienie przygotowanych w tym celu materiałów edukacyjnych w internecie oraz dotarcie do szkół ze specjalnie przygotowanym pakietem edukacyjnym.

Ciekawym pomysłem, sprawdzonym m.in. w Wielkiej Brytanii i we Włoszech wydaje się być edukacja rówieśnicza (ang. *peer education*). Jest to metoda, która sprawdza się przede wszystkim w edukacji nieformalnej. Odpowiednio przygotowani młodzi ludzie stają się „bardziej doświadczonymi rówieśnikami” dla swoich kolegów, motywują ich i wspierają w konkretnych sytuacjach poprzez wiarygodny, bo oparty na autorytecie rówieśników, przekaz.

6. Edukacja rozwojowa na poziomie szkół wyższych

Szkoły wyższe w Polsce posiadają dużą autonomię w zakresie kształtowania programów studiów. Brakuje monitoringu obecności elementów edukacji rozwojowej w programach szkół wyższych, co utrudnia zarysowanie pełnego obrazu omawianych zagadnień w dydaktyce uczelni.

Edukacja rozwojowa rozumiana jako „proces aktywnego uczenia się, opartego na wartościach: solidarności, równości, partycypacji i współpracy” nie wydaje się silnie obecna na poziomie szkół wyższych. Nie znaczy to, że w programach poszczególnych kierunków studiów nie pojawiają się zagadnienia wchodzące w obszar edukacji rozwojowej. Istnieją w kursy na temat praw człowieka (oferta jest dość różnorodna); problemy rozwoju międzynarodowego są w pewnym stopniu uwzględniane m.in. na kierunkach takich jak stosunki międzynarodowe, nauki polityczne, historia, studia europejskie, socjologia, ekonomia. Zagadnienia zrównoważonego rozwoju i ekologii są obecne m.in. na wydziałach nauk przyrodniczych. Kwestie ekologiczne mają długą tradycję w pewnych środowiskach akademickich i są widoczne w programach studiów na wielu uczelniach (także w aspektach ekonomicznych, zarządzania środowiskiem naturalnym, itp.). Badania związane z ekonomią rozwoju były relatywnie dobrze rozwinięte w czasach PRL. Po okresie mniejszej popularności w latach 90., w ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania środowisk akademickich badaniami dotyczącymi tych kwestii. Także tradycja badań kultur pozaeuropejskich jest silna w wielu ośrodkach akademickich. Jednym z aktywniejszych ośrodków jest obecnie Zakład Badań Kultur Pozaeuropejskich, Wydziału Etnologii i Antropologii na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Oprócz badań naukowych prowadzi on też intensywną działalność popularyzatorską. Mając jednak na uwadze dość

standardowe formy przekazywania wiedzy w wielu polskich szkołach wyższych, można sądzić, że większość zajęć sprowadza się raczej do przekazywania danych faktograficznych, a nie nauki analizowania pewnych zjawisk czy podejmowania konkretnych działań.

Od mniej więcej dwóch lat pojawia się coraz więcej inicjatyw mających na celu włączenie elementów edukacji rozwojowej do istniejących programów nauczania na nieco większą skalę.

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w Polsce, w ramach projektu *Edukacja na rzecz międzynarodowego rozwoju* prowadzonego do połowy 2006 r., zainicjował utworzenie nieformalnego konsorcjum szkół wyższych w celu wdrożenia zagadnień z zakresu współpracy rozwojowej do programów nauczania państwowych i prywatnych szkół wyższych. Dzięki realizacji projektu odbywały się cykliczne spotkania w gronie przedstawicieli zainteresowanych uczelni, zorganizowano też konkurs na esej dla studentów we współpracy z Instytutem Krajów Rozwijających się Uniwersytetu Warszawskiego (obecnie Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych). W wyniku projektu wyłoniły się trzy ośrodki akademickie zainteresowane stworzeniem odrębnych kursów, które w całości byłyby poświęcone zagadnieniom rozwoju międzynarodowego. Z początkiem roku akademickiego 2006/2007 rozpoczęły się dwa kursy w tej dziedzinie:

- studia magisterskie „Master in Development Economics” (MADE) – na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego, trwające 4 semestry, w czasie których studenci zostaną zapoznani z podstawami teorii rozwoju oraz różnymi aspektami polityk prorozwojowych. Studenci MADE uzyskają gruntowne wykształcenie ekonomiczne, w szczególności poznają narzędzia niezbędne do planowania skutecznych działań i analizowania problemów z dziedziny edukacji, opieki zdrowotnej, polityki społecznej. Nauczą się ilościowych i jakościowych metod identyfikacji celów rozwojowych, zarządzania projektami i analizy polityki gospodarczej. Studia będą odbywać się w języku angielskim;
- interdyscyplinarne studia podyplomowe „Rozwój w dobie globalizacji” – w Instytucie Studiów Regionalnych i Globalnych²⁵ przy Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego – są skierowane do absolwentów szkół wyższych, których obecna lub przyszła praca zawodowa wymaga wiedzy na temat gospodarki, społeczeństwa, stosunków politycznych, kultury, środowiska naturalnego i wzajemnych relacji tych obszarów w skali globalnej. Celem studiów jest przekazanie wiedzy o mechanizmach rządzących rozwojem w skali globalnej oraz umiejętności interpretowania aktualnych zjawisk społecznych, politycznych i gospodarczych w kontekście przemian światowych. Studia będą trwać dwa semestry i będą realizowane w trybie zaocznym.

W przygotowaniu są dwa inne kursy:

- Master in Development Economics na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego (również wynik współpracy w ramach konsorcjum szkół wyższych przy UNDP).
- Training in International Development Co-operation w Szkole Głównej Handlowej jako wynik projektu EUROMODEL realizowanego z programu Leonardo da Vinci. Celem projektu jest stworzenie kursu dla osób, które chcą pracować w instytucjach zajmujących się szeroko pojętą pomocą rozwojową, humanitarną, promocją praw człowieka i budową

²⁵ We wrześniu 2006 r. Instytut Krajów Rozwijających się zmienił nazwę na Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych.

demokracji. Szkolenie takie skierowane byłoby głównie do młodych absolwentów, ale także wszystkich osób zainteresowanych podjęciem pracy w sektorze pomocy i współpracy rozwojowej. Projekt jest w fazie przygotowawczej.

Od 2004 roku istnieje kierunek Psychologia Stosunków Międzykulturowych w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie. Specjalność ta jest odpowiedzią na wyzwania, jakie stawia społeczność globalna, w której kontakty z ludźmi zarówno z sąsiednich, jak i całkiem odległych państw, stają się coraz częstsze. Podstawą kształcenia są kursy z zakresu psychologii i studiów kulturowych. Przedmiotem studiów są m.in.: konflikty etniczne i kulturowe, zderzenia cywilizacyjne i mediacja międzykulturowa; migracje, wielokulturowość, procesy akulturacji psychologicznej repatriantów, emigrantów, uchodźców i pracowników zagranicznych oraz związane z tym problemy; kultura symboliczna: percepcja i preferencje dla kultury masowej i wyższej w różnych krajach.

Ciekawą propozycją w zakresie przygotowywania kadr do pracy z ludźmi o różnym zapleczu kulturowym są rozpoczynające się w roku akademickim 2006/2007 studia podyplomowe „Wspieranie osób odmiennych kulturowo na rynku pracy” współorganizowane przez Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Międzykulturowe Centrum Adaptacji Zawodowej. Studia są przeznaczone dla osób zawodowo współpracujących z osobami wywodzącymi się z innych kultur, które wymagają wsparcia na rynku pracy. Program studiów obejmuje zagadnienia związane z obecnością w polskim społeczeństwie osób o innym pochodzeniu kulturowym i ich integracją na tle szerszej problematyki kulturowego, etnicznego, religijnego zróżnicowania współczesnych społeczeństw. Studia mają na celu podniesienie kwalifikacji kadr zajmujących się doradztwem dla osób odmiennych kulturowo i wspieraniem ich trwałej, ustabilizowanej obecności na rynku pracy. Rozwijają umiejętności nawiązywania komunikacji międzykulturowej i przygotowują do organizowania współpracy instytucjonalnej w środowisku zróżnicowanym kulturowo. W programie studiów został zawarty poszerzony moduł warsztatów psychologicznych poświęconych komunikacji kulturowej, komunikacji międzykulturowej w miejscu pracy, międzyinstytucjonalnej współpracy w zakresie integracji migrantów na rynku pracy.

Równoległe z tymi inicjatywami mają miejsce inne bardzo ciekawe działania angażujące w różnym stopniu środowiska akademickie. Niektóre z nich mogą być bardzo interesujące, także z punktu widzenia kształcenia nauczycieli i nauczania na poziomie szkolnym i przedszkolnym oraz dla działań organizacji pozarządowych i innych instytucji i inicjatyw obywatelskich. Są to m.in.:

- witryna internetowa „Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju”, prowadzona od 2005 r. przez Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego, zawierająca wiele informacji związanych z Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju (2005-2014), ogłoszoną przez UNESCO na wniosek Organizacji Narodów Zjednoczonych. Witryna zawiera ciekawe pomysły edukacyjne, sprawdzone scenariusze lekcji oraz informacje o ciekawych wykładach. Jest lista lektur dotyczących zrównoważonego rozwoju (podzielona na różne grupy wiekowe) oraz miejsce na wymianę doświadczeń, a także ciekawe artykuły na temat edukacji ekologicznej dorosłych - w tym przypadku pracowników Wojska Polskiego i rolników;
- Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym UW jest też współorganizatorem Ośrodka Doskonalenia Instruktorów Edukacji Ekologicznej (ODIEE), który jest wynikiem współpracy polsko-brytyjskiej w dziedzinie edukacji ekologicznej. Misją ODIEE jest

wspieranie rozwoju zrównoważonego poprzez szkolenia dla instruktorów edukacji ekologicznej oraz opracowywanie nowoczesnych materiałów edukacyjnych. Od początku działalności w 2001 roku przeszkolonych zostało ponad 1500 instruktorów i nauczycieli,²⁶

- Katedra UNESCO Studiów Interdyscyplinarnych przy Uniwersytecie Wrocławskim oraz Centrum Informacji UNESCO, będące nowym (powstałym ok. 2005 r.) ośrodkiem badawczym i edukacyjnym. W pierwszym etapie rozwoju katedry dominować będą cele edukacyjne, a w miarę zdobywania doświadczeń rozbudowywane będą cele badawcze. Katedra deklaruje interdyscyplinarne podejście do procesów edukacyjnych, co powinno pozwolić uczestnikom kursów na skuteczne wykorzystywanie dorobku różnych dyscyplin naukowych do rozwiązywania konkretnych problemów, z którymi uczestnicy spotykają się w codziennej pracy zawodowej. Centrum Informacji UNESCO ma pomagać w realizacji tych zadań i w dotarciu do młodych ludzi;
- zainicjowany przez UNICEF Polska projekt „Dzień Dziecka w Afryce”²⁷. Dzięki dużemu zaangażowaniu studentów (w 2006 r. akcja została wsparta przez ponad 40 organizacji studenckich) z największych miast, akcja trwała równolegle w kilku ośrodkach akademickich w Polsce i pozwoliła dotrzeć do dużej grupy ludzi. Projekt stanowił część akcji na rzecz szczepień UNICEF „Przepustka do życia”, której celem było zebranie środków na zakup szczepionek przeciwko odrze dla dzieci z Sierra Leone. Warto zauważyć, że wśród sponsorów akcji znalazły się wyższe uczelnie niepubliczne; Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (sponsor główny), Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi i Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi (sponsorzy wspomagający).

Oprócz takich inicjatyw, które są w pewnym sensie inspirowane instytucjonalnie, pojawiają się również wydarzenia, w których stroną inicjującą są pracownicy naukowcy lub sami studenci. Przykładem takich inicjatyw może być działalność koła naukowego antropologii kultury Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, które od trzech lat organizuje Międzynarodowe Forum Dialogu Kultur. Forum składa się z konferencji i warsztatów dla studentów. W roku 2006 tematem przewodnim Forum jest Afryka.

Ciekawymi działaniami edukacyjnymi mogą być współorganizowane przez Międzywydziałowe Koło Naukowe Studentów Afrykanistyki UW Dni Kultury Afrykańskiej.

7. Wnioski końcowe i propozycje działań

Poniższe podsumowanie zawiera wnioski płynące z analizy obecnej sytuacji edukacji rozwojowej na wszystkich poziomach nauczania, zarówno w systemie edukacji formalnej jak i nieformalnej oraz wynikające z nich propozycje działań.

1. Na dzień dzisiejszy obecność kwestii globalnych w przekazie edukacyjnym wydaje się zbyt mała, mimo widocznego w ciągu ostatnich kilku lat zwiększenia zainteresowania i aktywności w tym zakresie. W niektórych środowiskach rośnie świadomość wagi zagadnień globalnych i potrzeby szerszej edukacji na te tematy.
2. Obecne przygotowanie zarówno instytucji sektora edukacji formalnej jak i organizacji pozarządowych do podejmowania zagadnień składających się na edukację rozwojową wydaje się niewystarczające, aby móc sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na działania

²⁶ Szczegółowe informacje na stronie <http://odiec.geo.uw.edu.pl/>

²⁷ Szczegółowy program imprez dostępny jest na stronie www.projektafryka.pl

o tej tematyce. Brakuje dobrych materiałów edukacyjnych, a potencjalni edukatorzy często sami mają problemy z rozumieniem złożoności zagadnień, których mogliby uczyć.

3. Działania organizacji pozarządowych w dziedzinie edukacji rozwojowej mają szansę przybrać szerszy zakres i bardziej profesjonalne formy (i poprawić jakość przekazu) pod warunkiem, że stworzona zostanie długoterminowa perspektywa ich finansowania (choćby przez cykliczny konkurs grantowy). Wsparcia merytorycznego dla lepszego kształtowania treści przekazywanych w projektach edukacyjnych potrzebują zwłaszcza organizacje działające na poziomie lokalnym (ale skorzystałyby z niego także niektóre duże organizacje ogólnopolskie).
4. Droga do zwiększenia obecności kwestii rozwojowych w praktyce nauczania na poziomie przedszkolnym i szkolnym wiedzie z jednej strony przez przekonanie nauczycieli i liderów organizacji pozarządowych o celowości działań w tym zakresie i zmotywowanie ich do takiej aktywności, a z drugiej strony przez dobre szkolenia i zapewnienie dostępu do wysokiej jakości materiałów edukacyjnych.
5. Dla racjonalnego gospodarowania środkami na edukację rozwojową konieczne jest wykorzystywanie istniejącego dorobku w tym zakresie i unikanie dublowania wysiłków. Celowe wydaje się powierzenie zadania gromadzenia, przechowywania, udostępniania i rozpowszechniania istniejących materiałów edukacyjnych jednemu ośrodkowi. Mógłby on również – samodzielnie lub we współpracy z innymi podmiotami – prowadzić monitoring powstających materiałów edukacyjnych, testować je i kwalifikować do użytku (np. przez system akredytacji lub rekomendacji).
6. Wzrost popularności kierunków studiów ściśle związanych z tematami rozwoju międzynarodowego będzie się zwiększał wraz z rosnącym zapotrzebowaniem na absolwentów tego typu studiów. Istotne jest zapewnienie dobrej jakości nauczania na nowych kierunkach.
7. Ważne wydaje się zwiększanie się „świadomości rozwojowej” wśród studentów wszystkich innych kierunków studiów, czemu służyć mogą różnorodne inicjatywy studenckie w tej dziedzinie. Warto rozważyć wsparcie takich inicjatyw w konkursach grantowych na projekty w zakresie edukacji rozwojowej.
8. Biorąc pod uwagę znacznie większy potencjał i bogatsze doświadczenia w dziedzinie edukacji rozwojowej w wielu innych krajach – w szczególności UE – warto motywować polskie instytucje (od organizacji pozarządowych po szkoły wyższe) do współpracy z doświadczonymi partnerami zagranicznymi.
9. Niedoceniać wydaje się rolę mediów w przekazie treści edukacji globalnej. Funkcjonowanie mediów niesie też szereg potencjalnych niebezpieczeństw, jak np. utwierdzanie negatywnych stereotypów kulturowych (np. ze względu na skróty i uproszczenia przekazu w programach informacyjnych). Z pewnością celowy byłby szeroki dialog społeczny dotyczący wykorzystania potencjału środków społecznego przekazu dla inicjowania i wspierania innych działań edukacyjnych i kształtowania postaw wobec tej edukacji. Warto zwrócić uwagę, że zważywszy na nadal bardzo niski stopień uczestnictwa osób dorosłych i starszych w zorganizowanych formach edukacji ustawicznej media mogą być najważniejszym kanałem przekazu treści edukacyjnych dorosłym i osobom starszym.

Literatura

Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Współpracy Rozwojowej (2005), "Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2005"

Komisja Europejska (2005), "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Accelerating progress towards attaining the Millennium Development Goals – Financing for Development and Aid Effectiveness", Bruksela, 12.4.2005 COM(2005) 133 final.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dziennik Ustaw, 9.05. 2002

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dziennik Ustaw, 11. 12. 2003

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 13 czerwca 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia. Załącznik Nr 4. www.menis.gov.pl/prawo/rozp_244/rozp_244.php

Instytut Spraw Publicznych (2005), „Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego. Projekt”, red. Barbara Dmowska, www.isp.org.pl/podstawa/podstawa_files/podstawa_programowa_051003B.pdf

OECD, *Teachers Matter. Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers*, Paris 2005

European Federation for Intercultural Learning, *An Overview of Institutional Support for Global Education in EU and CEE Countries*, 2001

Council of Europe, North South Centre (2002), *European Strategy Framework, For Improving and Increasing Global Education In Europe to the Year 2015, (The "Maastricht Global Education Declaration")*

Załącznik 1. Lista instytucji wspomnianych w tekście

Forum Edukacji Rozwojowej DEEEP [DEEEP - Development Education Exchange in Europe Project] – www.deeep.org

CONCORD [European NGO Confederation for Relief and Development]-
www.concordeurope.org

Fundacja im. Stefana Batorego – www.batory.org.pl

Grupa Zagranica – Stowarzyszenie Polskich NGOs działających za granicą –
www.zagranica.org.pl

Stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju Agro-Group eko.podlasie.pl/agro-group/

Fundacja Partnerstwo dla Środowiska www.epce.org.pl

Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (CODN) – www.codn.edu.pl

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (ICRC) - www.icrc.org

Polski Czerwony Krzyż (PCK) – www.pck.org.pl

Polska Akcja Humanitarna (PAH) - www.pah.org.pl

Amnesty International (AI) - www.amnesty.org.pl

Komisja Episkopatu Polski ds. Misji - www.misje.pl

Instytut Spraw Publicznych (ISP) – www.isp.org.pl

Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR) –
www.unhcr.pl

Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży Szansa – www.szansa.glogow.org

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPR) – www.hfhrpol.waw.pl

Towarzystwo Demokratyczne Wschód – www.tdw.org.pl

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) – www.undp.org.pl

Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych (dawny Instytut Krajów Rozwijających się),
Uniwersytet Warszawski – www.ikr.uw.edu.pl

Wydział Nauk Ekonomicznych, Uniwersytet Warszawski – www.wne.uw.edu.pl

Szkoła Główna Handlowa – www.sgh.edu.pl

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym Uniwersytetu
Warszawskiego – <http://ucbs.geo.uw.edu.pl>

Polski Komitet ds. UNESCO – www.unesco.pl

Katedra UNESCO Studiów Interdyscyplinarnych, Uniwersytet Wrocławski –
www.ksi.ift.uni.wroc.pl

UNICEF Polska – www.unicef.pl

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi – www.wshe.lodz.pl

Spółeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi – www.swspiz.pl

Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych w Łodzi – www.wssm.edu.pl

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie – www.uwm.edu.pl

Załącznik 2. Charakterystyka interlokutorów (osób / instytucji)

W celu poznania opinii różnych środowisk oraz zebrania informacji o różnorodnych inicjatywach edukacyjnych (także o lokalnym charakterze) przeprowadzone zostało ponad 20 wywiadów (bezpośrednio, telefonicznie lub drogą e-mailową) z osobami reprezentującymi następujące typy organizacji / pełniących następujące funkcje:

Organizacja pozarządowa aktywna w dziedzinie edukacji rozwojowej

Forum współpracy organizacji pozarządowych

Organizacja aktywna na polu pomocy rozwojowej

Instytucja zajmująca się szkoleniami nauczycieli

Szkoła (nauczyciel)

Szkoła (doradca metodyczny)

Szkoła (psycholog szkolny)

Uczelnia wyższa (kadra naukowa)

Uczelnia wyższa (student)

Załącznik 3. Edukacja rozwojowa w podstawie programowej

Wybór przykładowych treści programowych i odpowiadających im celów edukacyjnych, które zawierają zagadnienia mieszczące się w obszarze edukacji rozwojowej z obowiązującej podstawy programowej z podziałem na poszczególne poziomy kształcenia.

1. Wychowanie przedszkolne:

Działania wychowawcze:

- Wykorzystywanie i tworzenie okazji do poznawania rzeczywistości:
 - przyrodniczej poprzez obserwowanie, eksperymentowanie, odkrywanie,
 - społeczno-kulturowej poprzez poznawanie zasad organizacji życia społecznego, tradycji rodzinnej, regionalnej, narodowej oraz poznanie dzieł kultury,
- Kształtowanie nawyków higienicznych i zachowań prozdrowotnych oraz proekologicznych.
- Dostarczanie przykładów i doświadczanie rozwiązywania sytuacji konfliktowych na zasadzie kompromisu i akceptacji potrzeb innych osób.

2. I etap edukacyjny, kształcenie zintegrowane – klasy I-III

Cele edukacyjne:

- Umiejętności nawiązywania i utrzymywania poprawnych kontaktów z innymi dziećmi, dorosłymi, z osobami niepełnosprawnymi, przedstawicielami innej narodowości, rasy itp.,

Zadania szkoły:

- Uczenie właściwych zachowań w stosunku do zwierząt i otaczającej przyrody.

Treści edukacyjne:

- Obrazy z życia dzieci w innych krajach,
- Podobieństwa i różnice między ludźmi, zrozumienie a tolerancja,

3. II etap edukacyjny, klasy IV – VI.

Historia i społeczeństwo, Przyroda

Cele edukacyjne:

- Rozwijanie poczucia przynależności do grupy rodzinnej, społeczności lokalnej, grupy etnicznej, narodu, państwa, społeczności europejskiej i światowej.
- Rozumienie zależności istniejących w środowisku przyrodniczym.
- Poznanie współzależności człowieka i środowiska.
- Poznanie zachowań sprzyjających bezpieczeństwu ludzi i przyrody.
- Wyrobienie poczucia odpowiedzialności za środowisko.

Zadania szkoły:

- Przekazywanie wiedzy na temat budowy i złożoności świata ożywionego i nieożywionego oraz warunków życia.
- Kształtowanie postawy szacunku do zwierząt i przyrody oraz odpowiedzialności za ich stan.

Treści edukacyjne:

- Wpływ człowieka na środowisko przyrodnicze.
- Wpływ środowiska na zdrowie człowieka:
 - Substancje szkodliwe i ich wpływ na organizm człowieka,
 - Rola wody, powietrza, gleby, ich odtwarzalność, czystość i skażenie.

Począwszy od II etapu edukacyjnego podstawa programowa wprowadza ścieżki edukacyjne o charakterze wychowawczo-dydaktycznym. Treści dotyczące edukacji rozwojowej można na tym etapie kształcenia odnaleźć przede wszystkim w programie ścieżki ekologicznej:

Cele edukacyjne:

- Rozwijanie wrażliwości na problemy środowiska.

Zadania szkoły:

- Ukazanie zależności stanu środowiska od działalności człowieka.
- Ukazywanie mechanizmów i skutków niepożądanych zmian.

Treści edukacyjne:

- Wpływ codziennych czynności i zachowań w domu, szkole, miejscu zabawy i pracy na stan środowiska naturalnego.
- Style życia i ich związek z wyczerpywaniem się zasobów naturalnych.
- Degradacja środowiska — przyczyny, wpływ na zdrowie człowieka oraz jej związek z formami działalności ludzi.
- Obszary chronione oraz ich znaczenie w zachowaniu różnorodności biologicznej; zasady zachowania się na obszarach chronionych.

4. III etap edukacyjny – gimnazjum

Geografia

Cele edukacyjne:

Kształtowanie w uczniach:

- poszanowania innych narodów, systemów wartości i sposobów życia,
- poczucia odpowiedzialności za swoje środowisko życia (geograficzne i społeczne), gotowości uczestniczenia w rozwiązywaniu problemów swojej społeczności.

Zadania szkoły:

- Tworzenie uczniom sprzyjających warunków do kształtowania postawy szacunku dla przyrody.

Treści edukacyjne:

- Interakcja Ziemia — człowiek.
- Gospodarowanie zasobami naturalnymi Ziemi.
- Współczesne przemiany gospodarcze, społeczne i polityczne na kontynentach i w wybranych państwach.

Edukacja ekologiczna (ścieżka międzyprzedmiotowa)

Cele edukacyjne:

- Uświadamianie zagrożeń środowiska przyrodniczego, występujących w miejscu zamieszkania.
- Budzenie szacunku do przyrody.

Zadania szkoły:

- Tworzenie warunków do poznawania współzależności między różnymi składnikami środowiska oraz rozumienia przyczyn i skutków ingerencji człowieka w świat przyrody.
- Kształtowanie proekologicznej motywacji uczniów.

Treści edukacyjne:

- Przyczyny i skutki niepożądanych zmian w atmosferze, biosferze, hydrosferze i litosferze.
- Różnorodność biologiczna (gatunkowa, genetyczna oraz ekosystemów) — znaczenie jej ochrony.
- Żywność - oddziaływanie produkcji żywności na środowisko.

5. IV etap edukacyjny – liceum, liceum profilowane lub technikum

Biologia:

Cele edukacyjne:

- Rozumienie zależności istniejących w środowisku przyrodniczym.
- Rozumienie zależności człowieka od środowiska i wpływu człowieka na środowisko.
- Rozumienie potrzeby zachowania bioróżnorodności.

Zadania szkoły:

- Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za działania podejmowane w najbliższym środowisku.

Treści nauczania:

- Elementy ekologii i ochrony środowiska:
 - ewolucja i różnorodność biologiczna (genetyczna, gatunkowa i ekosystemów), pochodzenie człowieka, znaczenie różnorodności biologicznej dla człowieka,
 - czynniki kształtujące różnorodność biologiczną i sprzyjające jej utrzymywaniu się (różnorodność siedlisk, zależności międzygatunkowe).
- Znajomość przyczyn aktualnego stanu środowiska w skali lokalnej, krajowej, światowej oraz sposobów przeciwdziałania niekorzystnym zmianom.

Geografia

Cele edukacyjne:

- Rozszerzenie wiedzy niezbędnej do zrozumienia istoty zjawisk oraz charakteru i dynamiki procesów zachodzących w środowisku geograficznym w skali lokalnej, krajowej (geografia Polski), wielkich regionów i świata.
- Zrozumienie złożoności świata, współzależności jego poszczególnych elementów i gotowość do udziału w jego przekształcaniu zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Treści nauczania:

- Funkcjonalne i przestrzenne powiązania oraz wzajemne zależności w systemie człowiek — przyroda — gospodarka. Typy gospodarowania w Środowisku i ich następstwa, na

wybranych przykładach, np. stref, kontynentów, krajów, ze szczególnym uwzględnieniem Polski.

- Świat w fazie przemian społecznych, gospodarczych i politycznych. Modernizacja, restrukturyzacja, globalizacja. Biedni i bogaci współczesnego świata.

Edukacja ekologiczna (ścieżka międzyprzedmiotowa):

Cele edukacyjne

- Uświadomienie różnorodności sposobów negatywnego i pozytywnego oddziaływania ludzi na środowisko i kształtowanie umiejętności praktycznego ich poznawania.
- Przyjmowanie postawy odpowiedzialności za obecny i przyszły stan środowiska oraz gotowości do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Zadania szkoły:

- Tworzenie warunków pozwalających integrować różne dziedziny wiedzy w celu zrozumienia idei zrównoważonego rozwoju.

Treści edukacyjne:

- Współczesny system gospodarki światowej i jego wpływ na degradację zasobów środowiska. Współpraca międzynarodowa jako warunek osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.
- Zagrożenia dla współczesnej cywilizacji wynikające z nieracjonalnego korzystania z zasobów środowiska i z nierównomiernego poziomu życia w różnych regionach świata.

Załącznik 4. Projekty nagrodzone w konkursie Tydzień edukacji globalnej 2005

Konkurs na najlepszą inicjatywę w dziedzinie edukacji globalnej zorganizowany przez Towarzystwo Demokratyczne Wschód przy wsparciu Grupy Zagranica i Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej 2005.

Lista nagrodzonych i wyróżnionych projektów

L.P.	Miejsce	Szkoła	Krótki opis projektu
1	I	Szkoły Podstawowe nr 2 i 3 w Szamotułach	<p>Program pt. „Edukacja globalna przez sztukę” został opracowany przez nauczycieli SP nr 2 i 3 w Szamotułach oraz przez pracownika Muzeum – Zamek Górków w Szamotułach. Działania zostały zaplanowane na rok, część tematów została już zrealizowana, m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ impreza „Weekend Afrykański. Śladami Stasia i Nel” z cyklu „Spotkania z Afryką”, której celem było zapoznanie mieszkańców regionu szamotulskiego z problemami krajów afrykańskich; impreza była poprzedzona lekcjami na temat Afryki; ▪ happening oraz „Korowód Czarnych, Żółtych i Białych Braci”, a także stworzenie książeczki propagującej niesienie pomocy krajom afrykańskim; ▪ wystawa „W pustyni i w ... Sahelu”, podczas której zorganizowano następujące zajęcia: <ul style="list-style-type: none"> - „Sztuka Czarnego Łądu oraz sztuka pogańskich plemion Północy” - wykonania biżuterii; - „Fatamorgana i ryty naskalne”; - „Puszcza afrykańska”; - „Bałwanek jedzie do Afryki” - zajęcia dla dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych. ▪ lekcje na temat: „Odpowiedzialność człowieka za świat przyrody”, „Powiedz NIE rasizmowi”, „Plagi współczesnego świata”.
2	II	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Legnicy	<p>Szkolna akcja w ramach TEG miała 3 główne cele:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ propagowanie edukacji z zakresu praw człowieka, hasło spotkań szkolnych: „JA-POLAK-EUROPEJCZYK-OBYWATEL ŚWIATA”; ▪ edukacja na rzecz integracji międzykulturowej, hasło spotkań szkolnych: „DŹWIĘKI I ZAPACH ŚWIATA”, w ramach tego celu zorganizowano spotkania uczniów kilku szkół z Legnicy pt. „Świat rozbrzmiewający muzyką-muzyka łączy narody i pokolenia”, „Zapachy świata”, „Sport-łączy kibiców świata”, a także prezentacje artystyczne: „Dobro i zło” (występ szkolnego zespołu teatralnego Drużyny Nieprzetartego Szlaku „STOKROTKI”) oraz „Tańce świata”; ▪ edukacja na rzecz światowego pokoju i pomocy potrzebującym narodom, hasłem spotkań były „PROBLEMY ŚWIATA”, zorganizowano spotkania pt. „Głodujące narody świata”, „Sztuka przeciw przemocy na świecie”, „Dzieci mówią terroryzmowi-NIE!” oraz „Nasi sąsiedzi-poznajmy się, współpracujemy ze sobą”.
3	III	Gimnazjum nr 3 w Wałbrzychu	<p>W gimnazjum zrealizowano projekt po hasłem „Wszyscy tworzymy kształt przyszłego świata”. W ramach przedsięwzięcia klasy II i III przeprowadziły debatę „Kraje rozwijające się i rozwinięte-wzajemne zależności”, natomiast nauczyciele opracowali scenariusze i przeprowadzili warsztaty dla uczniów klas pierwszych (pt. „Jestem człowiekiem-jakie mam prawa”), drugich („Wartości w życiu człowieka”) oraz trzecich („Mniejszości narodowe w Polsce”), których wynikiem było wykonanie przez uczniów plakatu pod hasłem „Prawa człowieka” oraz przeprowadzenie ankiety nt. przestrzegania praw dziecka w opisywanej szkole. W ramach TEG zainicjowano również</p>

			szereg spotkań z interesującymi ludźmi, zorganizowano lekcje biologii nt. proekologicznych zachowań (których wynikiem była wystawa plakatów pt. „Współczesne zagrożenia środowiska naturalnego” i akcja „Sprzątania świata” w Książańskim Parku Krajobrazowym), wydano również specjalny numer gazetki szkolnej poświęcony w całości problemom globalnym. Innymi przedsięwzięciami były m.in.: warsztaty plastyczne dla klas I, II i III pt. „W walce o pokój”, warsztaty pt. „Człowiek przeciw człowiekowi-czyli rzecz o znaczeniu pokoju we współczesnym świecie”. Na zakończenie obchodów zorganizowano „Marsz solidarności”.
4	III	Szkoła Podstawowa nr 10 w Sieradzu	<p>W ramach przedsięwzięcia „Otwórz szerzej drzwi” zrealizowano następujące działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zebrano informacje nt. systemów edukacji na świecie, zaprezentowane później w formie mini-wykładu; ▪ przygotowano wystawy „Świat w oczach turysty” i „Świat oczami reporterów”, a także konkurs na najlepszą gazetkę klasową o tematyce globalnej; ▪ zorganizowano spotkania m.in. z Michałem Ruszkowskim z Referatu ds. Środowiska i Rolnictwa Sieradzkiej Delegatury Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego oraz z Tadeuszem Marszałem, dyrektorem Związku Komunalnego Gmin „Czyste miasto, czyste gminy” siedzibą w Kaliszu; ▪ przeprowadzono cykl lekcji nt. praw dziecka.
5	Wyróżnienie	II Liceum Ogólnokształcące we Włodawie	Tematem akcji zorganizowanej w ramach TEG byli „Dzieci-zakładnicy świata”. W ramach projektu zorganizowano: spotkanie z ojcem misjonarzem Dariuszem Jagodzińskim (z misji w Gabonie), który opowiadał o szkolnictwie, systemie opieki i ogólnej sytuacji dzieci w tym kraju. Przez cały tydzień w przerwach pomiędzy lekcjami organizowano projekcje krótkich filmów o łamaniu praw dzieci. Przygotowano również gazetkę ścienną o prawach dziecka, wystawę fotografii, a także zajęcia warsztatowe dla uczniów gimnazjum (w sumie uczestniczyło w nich 120 osób) nt. losów dzieci w różnych krajach świata
6	Wyróżnienie	Gminna Szkoła Podstawowa w Konstancinie-Jeziornej	Działania podjęte w ramach TEG odbyły się pod hasłem „Kraje Czarnej Afryki” ze szczególnym uwzględnieniem praw dzieci. Zorganizowano: zbiórkę pieniędzy na naukę dla podopiecznego szkoły z Republiki Południowej Afryki, wystawę fotografii z misji w Kamerunie oraz plakatów przygotowanych przez uczniów na temat Afryki, konkurs na najciekawszy album na temat wybranego kraju Afryki, gazetki ściennie o przyrodzie i kulturze Afryki, spotkanie z przedstawicielem Ambasady Nigerii, lekcje nt. życia mieszkańców Afryki, w szczególności dzieci oraz pokaz filmów „Dzieci Afryki” i „Afrykańska szkoła”. Na zakończenie obchodów TEG zaproszono siostry misjonarki, które opowiedziały o swojej pracy w Ruandzie i Kamerunie.
7	Wyróżnienie	Zespół Szkół w Domszłowicach	W ramach przedsięwzięcia pt. „Podarować przyszłość” uczniowie klas I-III podjęli działania, których mottem było: „Zapewnić ochronę środowiska naturalnego”. Uczniowie przygotowali: rysunkowe węże ekologiczne (ilustrujące sposoby dbania o przyrodę), żywy kodeks ekologicznego postępowania oraz inscenizację „Dbajmy o las”. Hasłem przewodnim uczniów klas IV-VI było „Wyeliminować skrajne ubóstwo i głód”, którzy przygotowali konkurs na plakat pod hasłem „NIE-GŁODOWI NA ŚWIECIE” oraz akcją wysyłania listów do rówieśników z różnych krajów (sposób rozprzestrzeniania informacji o inicjatywach podjętych w ramach TEG). Ostatnia grupa uczniów z klasy I-III gimnazjum zorganizowała przedsięwzięcia pod hasłem „Stworzyć globalne partnerskie porozumienie na rzecz rozwoju”. W jego ramach przeprowadzono lekcje o tematach „Czy słyszysz krzyk rzeczywistości?” oraz „Podarować przyszłość-o wzajemnej pomocy”. Przygotowano również specjalny numer gazetki szkolnej o globalnych problemach świata, a także audycję w szkolnym radiowęźle na ten temat.

8	Wyróżnienie	Gimnazjum w Ksawerowie	<p>W ramach projektu pt. "Szkolny Klub Europejski jako przewodnik po edukacji globalnej" zorganizowano szereg przedsięwzięć, które podzielono na zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Prawa obywatelskie, mniejszości narodowe, wolontariat: <ul style="list-style-type: none"> - Wycieczka do Biura Poselskiego członka Parlamentu Europejskiego dr Jacka Saryusza-Wolskiego. ▪ Pokój na świecie: <ul style="list-style-type: none"> - Obchody Międzynarodowego Dnia Pokoju (21 września); - Opracowanie Kalendarza Świąt ONZ; - Apel w sprawie pokoju-list otwarty do przywódców świata; - Inscenizacja „Ocalałem prowadzony na rzeź” (Holocaust); - Inscenizacja „Tym, którzy walczyli o pokój” (II wojna światowa) ▪ Działania humanitarne w naszym kraju i w naszej szkole: <ul style="list-style-type: none"> - Akcja informacyjna w szkole nt. działalności PAH, prenumerata czasopisma PAH „Pomagamy”; - Pomoc dla Domu Dziecka w Porszewicach; - Wystawy z cyklu „Mniejszości narodowe w Polsce – Cyganie”, „Mniejszości narodowe w Polsce – Żydzi” oraz „Żydzi w literaturze – literatura żydowska”; - Wycieczka edukacyjna „Mniejszości narodowe w Pabianicach”; - Udział w przygotowaniu sesji Parlamentu Europejskiego powiatu pabianickiego (zapropnowany temat obrad: „Sprawy mniejszości narodowych w Polsce po wejściu do UE – korzyści i straty”. ▪ Tolerancja: <ul style="list-style-type: none"> - Lekcja wychowawcza na tematy związane z tolerancją; - Flagi tolerancji UNESCO; - Hapening nt. „Tolerancja? TAK!”; - Inscenizacja „Tolerancja w Wielkiej Brytanii”; - Przygotowanie prac literackich nt. tolerancji; ▪ Człowiek, prawa człowieka: <ul style="list-style-type: none"> - Konkurs na wiersz związany tematycznie z edukacją globalną; - Szkolne wybory parlamentarne i prawybyry prezydenckie; - Inscenizacja „Prawa człowieka – prawa dziecka”.
9	Wyróżnienie	Szkoła Podstawowa nr 5 w Łukowie	<p>W ramach TEG w dniach 17-21.10 zorganizowano szereg przedsięwzięć związanych z globalizacją, ekologią, prawami człowieka i uchodźców. Każdy dzień miał inny temat przewodni: poniedziałek -"Globalizacja a problemy dzieci w krajach Trzeciego Świata" (lekcje nt. globalizacji i problemów trzeciego świata), wtorek -"Dzień Uchodźcy" (spotkanie uczniów z mieszkańcami Ośrodka dla Uchodźców), środa -"Za pan brat z ekologią" (m.in. konkurs plastyczny), czwartek -"Prawa dziecka-prawa człowieka" (debaty w klasach nt. praw człowieka), piątek -"Finał Tygodnia Edukacji Globalnej" (spotkanie w Łukowskim Domu Kultury przedstawiciele władz miasta, samorządów szkolnych, delegacji łukowskich szkół podstawowych).</p>

10	Wyróżnienie	Szkoła Podstawowa w Leszczynie Szlacheckim	Projekt był kontynuacją ubiegłorocznego TEG. W ramach przedsięwzięcia przygotowano cykl zajęć edukacyjnych zrealizowany w oddziale przedszkolnym i w klasach I-VI. W oddziale przedszkolnym zorganizowano lekcję pt. Wyrabianie szacunku dla chleba na podstawie opowiadania H. Bechlerowej "Złoty Bochen", w klasach I-III przeprowadzono zajęcia zintegrowane pt. "Poznanie wartości pieniądza", "Staramy się pomagać innym, będącym w potrzebie", a także katechezy pt. "Niesiemy pomoc ubogim". Zajęcia edukacyjne w klasach IV-VI obejmowały lekcje pt. "Głód-nieodłączny towarzysz ludzkości" (zajęcia z historii), "Jaka jest wymowa legend "Chleb zmienił się w kamień" oraz "Chrzest chleba?" (język polski), "Tańce innych narodów-taniec rumuński Alnelum" (wychowanie fizyczne), "Obszary głodu na ziemi" (godzina wychowawcza), "Substancje niebezpieczne dla życia człowieka" (przyroda), "Ubóstwu i głodowi mówimy nie! - wykonanie plakatu" oraz "Problemy współczesnego świata: ubóstwo, głód - projektowanie znaczka" (plastyka), "Niesiemy pomoc ubogim" (katecheza), "Dlaczego pomagamy dzieciom w krajach Trzeciego Świata?" (godzina wychowawcza), "Odczytywanie i interpretowanie danych" (matematyka), "Edytor tekstowy-zakładka" oraz "Szukamy informacji w Internecie" (informatyka).
11	Wyróżnienie	Szkoła Podstawowa nr 27 w Toruniu	Projekt obejmował dwudniowe warsztaty "Dwa światy", przeprowadzone w dniach 24-25.10.2005 w świetlicy szkolnej dla uczniów klas I-III. Podstawą do rozmów nt. edukacji globalnej było przedstawienie sytuacji najbardziej ubogiej ludności świata na przykładzie Afryki. Bazą warsztatów była autorska gra planszowa "Dwa światy", której celem było porównanie dwóch odmiennych stylów życia mieszkańców Afryki i Europy oraz pobudzenie wrażliwości uczestników na problemy Afryki. Zajęcia dotyczące edukacji rozwojowej były kontynuacją zorganizowanych wcześniej zajęć z zakresu edukacji humanitarnej, warsztatów antyrasistowskich oraz Dnia Afrykańskiego.
12	Wyróżnienie	Gimnazjum w Pawłowie	Celem przedsięwzięcia "Świat bez barier i uprzedzeń" było zapoznanie młodzieży gimnazjalnej z problemami współczesnego świata, kształtowanie postaw tolerancji, dostarczenie wiedzy nt. praw człowieka i przyczyn ich łamania. Projekt był realizowany dwuetapowo. Pierwszy element projektu obejmował cykl zajęć na temat praw człowieka i dyskryminacji, którego efektem była debata z udziałem uczniów, przedstawicieli Policji, pracowników Gminy Rejowiec Fabryczny, Ośrodka Pomocy Społecznej i Komitetu Ochrony Praw Dziecka z Chełma. Następnym etapem przedsięwzięcia było przygotowanie przez uczniów prezentacji pt. "Znam i rozumiem kulturę świata". Prezentacja była poprzedzona zajęciami nt. tolerancji i stereotypów, ogłoszono także konkurs plastyczny pt. "Mój kolega z Afryki". W prezentacji uczestniczyli uczniowie Gimnazjum w Pawłowie i Gimnazjum w Lisznie.
13	Wyróżnienie	Gimnazjum nr 1 w Lublinie	W ramach projektu pt. "Możemy zmienić świat-dajmy szansę tolerancji" w dniach 5.09.-25.10.2005 zostało przeprowadzonych szereg imprez skierowanych do ok. 185 uczniów gimnazjum. Zorganizowano m.in.: konkurs na najlepsze utwory poetyckie, prace plastyczne i plakaty inspirowane problematyką tolerancji (po ogłoszeniu wyników nagrodzone prace zostały zaprezentowane w tomiku pt. "Czas próby"), sondę filmową i uliczną dotyczącą tolerancji, wizytę w lubelskim Kościele Ewangelicko-Augsburskim oraz w Cerkwi Prawosławnej pod wzw. Przemienienia Pańskiego, widowisko słowno muzyczne "Jan Paweł II-nauczyciel tolerancji w Kościele Parafialnym pod wzw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, wizytę w lubelskim Ośrodku "Brama Grodzka-Teatr NN", wystawę faktograficzną w bibliotece szkolnej pt. "Spacer po wielokulturowym Lublinie" oraz sesję popularnonaukową w ramach podsumowania działań projektu. W ramach podsumowania akcji przedstawiono widowisko poetycko-muzyczne inspirowane problematyką tolerancji oraz przeprowadzono ankietę ewaluacyjną.

14	Wyróżnienie	Szkoła Podstawowa nr 3 w Bełchatowie	<p>W ramach projektu, który objął całą szkołę, w dniach 17-19.10.2005 zostały zorganizowane m.in. zajęcia i warsztaty. Dzieci z klas zerowych poznawały życie rówieśników w krajach rozwijających się, poprzez oglądanie filmów, wykonywanie prac plastycznych, zabawy ruchowe i taneczne. Uczniowie klas pierwszych poznawali akcję prowadzoną przez Samorząd Uczniowski "Adopcja Serca". Klasy drugie skupiły się na poznawaniu praw dziecka (jako pomoc wykorzystano książkę J. Korczaka "Król Maciuś Pierwszy", przedstawiano prawa dziecka za pomocą różnych środków plastycznych, zabaw ruchowych i scenek darmowych). Uczniowie klas trzecich skupili swoją działalność wokół edukacji europejskiej i międzykulturowej. Wyniki swojej pracy uczniowie klas 0-III przedstawili podczas apelu podsumowującego TEG. Uczniowie klas IV-VI skupili się na poznawaniu praw człowieka organizując w tym celu zajęcia warsztatowe, które zostały podsumowane na apelu. Do inicjatywy TEG został włączony konkurs plastyczny nauczycieli katechetów pt. "Jan Paweł II-pielgrzym pokoju".</p>
15	Wyróżnienie	Gimnazjum nr 17 w Łodzi	<p>Projekt składał się z kilku elementów, skierowany był do uczniów czterech klas drugich gimnazjum. Pierwszym krokiem do było przeprowadzenie lekcji (według autorskich scenariuszy) pt. "Gospodarska światowa jako konsekwencja wielkich odkryć geograficznych" oraz "Problem wyżywienia ludności na świecie". Kolejnym przedsięwzięciem była analiza danych liczbowych. Uczniowie na podstawie zestawień wskaźników ekonomicznych i demograficznych porównywali sytuację gospodarczą i społeczną w wybranych krajach świata. Ostatni etap projektu to praca poszukiwawczo-twórcza uczniów. Każda klasa otrzymała inny temat do opracowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dramat Trzeciego Świata (plakat informacyjny); ▪ Głód i ubóstwo w Afryce (plakat); ▪ "Czy Europa powinna pomagać państwom Trzeciego Świata?" - drzewo decyzyjne; ▪ "Współzależności historyczne i współczesne pomiędzy krajami rozwijającymi się a wysoko rozwiniętymi" - praca pisemna w postaci referatu. <p>Aby zaprezentować wyniki projektu zorganizowano: wystawę plakatów w pracowni geograficznej, sesję plakatową na korytarzach szkolnych, dyskusję na temat motywów decyzji podejmowanych przez uczniów opracowujących projekt drzewa decyzyjnego oraz odczytanie na zajęciach koła geograficznego najlepszych prac o współzależności między państwami wysoko rozwiniętymi a rozwijającymi się.</p>
16	Wyróżnienie	Gimnazjum w Konstanczynie	<p>W ramach projektu pt. „Zrównoważony rozwój. Kraje bogate i kraje biedne” zorganizowano zajęcia lekcyjne dla klas II i III (w sumie ok. 180 uczniów), podczas których przygotowano i zaprezentowano inscenizację pt. „Sąd nad cywilizacją”.</p>
17	Wyróżnienie	III LO i Gimnazjum nr 24 w Gdyni	<p>Uczniowie Gimnazjum i LO, w ramach projektu pt. „Przekroczyć granice niemożliwości” przygotowali i przeprowadzili szereg przedsięwzięć:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Loterię-„Dzieci powinny się uczyć a nie pracować” (pieniądze z loterii zostały przeznaczone na wsparcie szkoły w Afryce); ▪ „Dzień Języków Obcych”- przygotowanie przepisów kulinarnych i potraw kuchni angielskiej, francuskiej, niemieckiej i rosyjskiej; ▪ „Czym się różnimy” - przygotowanie filmu przez uczniów gimnazjum” (różnice w szansach polskich uczniów i ich afrykańskich kolegów); ▪ Wizyta w przedszkolu (nauka zdrowego odżywiania, podjęcie tematu „Dlaczego dzieci afrykańskie nie jedzą tak jak polskie” w jednym z gdyńskich przedszkoli, przygotowanie materiałów informacyjnych, wykonanie plakatów); ▪ „Nasi bracia mniejsi” - wizyta w gdańskim schronisku dla zwierząt „Ciapkowie”.

Załącznik 5. Baza danych instytucji edukacyjnych aktywnych w obszarze edukacji rozwojowej